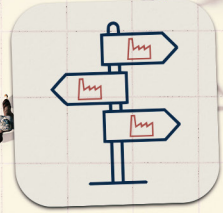

MESEM'LER ÜZERİNE MİTLER VE GERÇEKLER

Eğitimiş

MESEM'LER

ÜZERİNE MİTLER VE GERÇEKLER

Eğitim-İş Yayınları, Ankara
Mayıs 2026

Eğitim-İş Adına Sahibi

Kadem Özbay | Genel Başkan

Yayın Sorumlusu

Hüseyin Selçuk | Genel Basın-Yayın ve Uluslararası İlişkiler Sekreteri

Hazırlayan

Aydın Kaan Şenel

Tasarım ve Dizgi

Kerim Can Kara

İletişim

Ataç-2 Sokak, No: 43/3, Çankaya/Ankara

iletisim@egitimis.org.tr

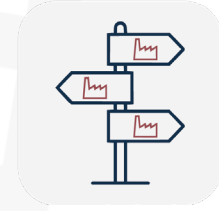
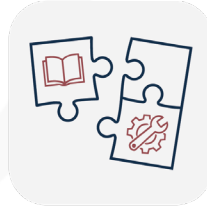
0312 434 12 06

Bu yayını ekranlı cihazlarınızla okuyarak, sürdürülebilir bir çevre mücadelesinin parçası olabilirsiniz. Lütfen zorunlu olmadıkça bu dosyayı yazdırmayın.

MESEM'LER

ÜZERİNE MİTLER VE GERÇEKLER

Hazırlayan
Aydın Kaan Şenel

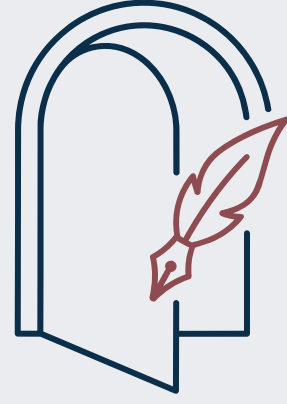
Grafikler ve Tablolar

Tablo 1 Ortaöğretim kademesinde okulda olmayan toplam çocuk sayısı.....	15
Tablo 2 Hizmet sektöründe çalışan çocukların karşılaştıkları temel iş ve işyeri riskleri.....	35
Grafik 1 Mesleki ve teknik Anadolu lisesi ve MESEM'e giden öğrenci sayısının yıllar içindeki değişimi	52
Görsel 1 Bir okulun internet sitesinde paylaşılan MESEM'e yönlendirme örneği	62
Görsel 2 MESEM tanıtımlarında kullanılan bir poster.....	63

İçindekiler

Sunuş Kadem Özbay	4
Yönetici Özeti	10
Çocukluk Deneyimini İşçileştiren Model: MESEM'ler Üzerine Mitler ve Gerçekler	14
MESEM Nedir?	15
Mit 1 "MESEM'lerde öğrenciler meslek öğreniyor."	18
Mit 2 "MESEM'ler öğrencileri iş hayatına hazırlıyor."	22
Mit 3 "Öğrenciler MESEM'lerde pedagojiye uygun ortamlarda eğitim görüyor."	27
3.1. Uzun çalışma saatleri, tatil günlerinde çalışma, dinlenme hakkının ihlali	28
3.2. Öğrenci gelişimine uygun olmayan ortamlarda çalıştırılma	34
3.3. Şiddete maruz kalma	38
Mit 4 "Öğrenciler MESEM'lerde denetlenen koşullarda eğitim alıyor."	40
Mit 5 "MESEM'ler öğrencilere bir yandan meslek öğrenme fırsatı sunarken bir yandan akademik eğitimlerine de devam etme fırsatı sunmaktadır."	48
Mit 6 "MESEM'ler uluslararası uygulamalarla uyumlu bir uygulamadır."	51
Mit 7 "MESEM'ler Türkiye'nin kalkınmasına hizmet etmektedir."	55
Mit 8 "MESEM'de okumak bir tercihtir."	59
Değerlendirme ve Öneriler	64
Sonuç yerine: Eğitim kimin için, ne için?	70
Kaynakça	72

Sunuş

Ülkemizde 25 yıldır süregelen piyasa odaklı politikalar, anayasal güvence altındaki en temel haklardan biri olan kamusal eğitim hakkını sistematik olarak aşındırmıştır. Bu bilinçli aşındırma 'mesleki eğitim' adı altında çocuklarımızı okul sıralarından koparan MESEM sistemiyle karşımıza çıkmaktadır.

Mesleki Eğitim Merkezi (MESEM) uygulaması, 9 Aralık 2016'da Çıraklık Eğitim Merkezleri'nin 4+4+4 eğitim sistemi kapsamında örgün eğitime dahil edilmesiyle ortaya çıkmıştır. MESEM, iddia edildiği gibi bir eğitim modeli değil; kamusal eğitimin tasfiyesini hızlandıran, anayasal güvence altındaki eğitim hakkını ihlal eden, çocuk işçiliğini "mesleki eğitim" kılıfıyla kurumsallaştıran ve kamu kaynaklarının sermayeye aktarılmasını sağlayan bir uygulamadır.

Siyasi iktidar ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından türlü kılıflarla meşrulaştırılmaya çalışılan MESEM, derinleşen ekonomik kriz ve eğitim maliyetlerindeki artışlar nedeniyle örgün eğitimde kalma imkânı elinden alınan çocukların çaresizliğini bir kaynak olarak kullanmaktadır. Bir devletin asli görevi koruyucu ve destekleyici politikalarla çocukları güvenli okul ortamında tutmakken; MESEM eşitsizlikleri derinleştirerek çocuklarımızı anayasal eğitim hakkından mahrum bırakmaktadır.

MESEM'i meşrulaştırmak için sıklıkla **"eğitim dışında kalacak çocukların sisteme dahil edildiği"** öne sürülmektedir. Bu, devletin sosyal sorumluluklarından kaçışının açık bir itirafıdır. Bu iddiadan yola çıkarak sorulması gereken asıl sorular şunlardır:

Her çocuğa kamusal eğitim hakkı sağlamak MEB'in asli göreviyken neden yoksul ailelerin çocukları, eğitim sistemi dışında kalıyor? Çocuklarımızı okul ortamından koparıp içine çektikleri bu sistem, onları eğitim hakkından mahrum etmiyor mu?

Türkiye'de artan enflasyon, barınma krizi ve eğitim masraflarındaki artışlar, dar gelirlili ailelerin çocuklarını örgün eğitimin içinde tutma ihtimalini fiilen ortadan kaldırmıştır. Yeterli beslenememe ve okul masraflarını karşılayamama gibi maddi imkânsızlıkların yanı sıra, eğitimin artık güvenceli bir gelecek vadetmiyor oluşu da çocukları eğitimin dışına itmektedir.

Derinleşen ve kronik hale gelen yoksulluk nedeniyle eğitimden kopma riskini taşıyan çocuklar; bir öğün ücretsiz yemek gibi sosyal politikalarla desteklenerek eğitimin içinde tutulmak yerine, sistemin dışına itilmektedir. Yapısal bir dışlanmanın sonucu olan eğitimden kopuş hali "başarısızlık" olarak kodlanmakta, çocuklarımız pedagojik ve psikolojik gelişimleri hiçe sayılarak ucuz ve güvencesiz işgücü olarak konumlandırılmaktadır. Barınma ve beslenme gibi en temel insani ihtiyaçları dahi karşılayamayan aileler için, çocuklarının asgari ücretin üçte biri ile sömürülmesi hayatta kalmak için zorunluluk haline getirilmiştir. MESEM, iktidarın yoksulluğu yönetme ve kullanma politikasının eğitim ayağıdır.

MESEM'de bulunan çocuklarımızın tamamı alt gelir gruplarındaki ailelerin çocuklarıdır. Raporumuzda da ortaya koyulduğu üzere MESEM'e yönelim tercihe değil, mecburiyete dayanmaktadır. Siyasi iktidar, kendi elleriyle yarattığı yoksulluk ve sistemin dışına itilmişlik halini sermaye lehine kullanmak için MESEM'i bir "**kurtuluş kapısı**" olarak sunmaktadır.

Başöğretmenimiz Mustafa Kemal Atatürk'ün "*Vatanı korumak, çocuğu korumakla başlar*" ilkesiyle temellerini attığı, bizlere miras kalan laik, bilimsel ve kamusal eğitim, yıllardır sürdürülen piyasa odaklı politikalar sonucunda tasfiye edilmiştir. Anasına babasına bakılmaksızın her çocuğa eşit yaklaşıldığı, "**kimsesizlerin kimsesi**" olarak kurulan Cumhuriyetimiz; siyasi iktidarın çeyrek asırlık yönetimiyle yoksul çocukların kimsesiz bırakıldığı bir sisteme dönüşmüştür. Çocukların pedagojik olarak akranlarını yakalayabilmesi için çok daha nitelikli,

destekleyici, bilimsel ve kamusal bir eğitime ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyacın çözümü de Cumhuriyetimizin kuruluş felsefesinde yatmaktadır.

MESEM kapsamında yüz binlerce çocuk haftanın yalnızca bir gününü okulda geçirirken, 'stajyer' veya 'çırak' statüsü altında resmîyette 4 gün görünmesine rağmen haftanın 6 gününü bulan mesailerle sanayilerde, atölyelerde, fabrikalarda, merdiven altı üretim tesislerinde ve şantiyelerde tam zamanlı yetişkin bir işçi gibi çalıştırılıyor. Pedagojik ilkelerin tamamen göz ardı edildiği çalışma düzeni, çocuk emeği istismarını meşrulaştırmakta; anayasal güvence altındaki eğitim hakkını gasp ederek çocuklarımızı yoksulluk ve güvencesizlik sarmalına itmektedir.

MESEM'ler Bakan Yusuf Tekin'in anlattığı gibi "parlak bir gelecek modeli" olsaydı; emin olun bakanın ve bu düzenin karar vericilerinin çocuklarını da yoksul halkın çocuklarının hemen yanı başında şantiyede atölyede, tezgâhta görürdük. Hatta en önde onlar yer alırdı.

Ama yoklar.

Çünkü MESEM'lerin çocukları geleceğe hazırlayan nitelikli bir eğitim modeli değil, çocuk emeğinin ucuz işgücüne dönüştürülmesi olduğunu en iyi kendileri biliyor.

Çünkü bunun bir "mesleki eğitim başarısı" değil, çocukların yoksullukla, geleceksizlikle, güvencesizlikle ve ölümle başa bırakıldığı bir düzen olduğunu en iyi kendileri görüyor.

Tüm bunları bildikleri için halkın çocuklarını MESEM'e; kendi çocuklarını ise kapisında özel güvenlik olan, rehberlik hizmetleriyle, kültürel, sosyal ve sportif olanaklarla donatılmış özel okullara gönderiyorlar.

Kendi çocuklarına nitelikli eğitimi hak görenlerin, halkımızın çocuklarına reva gördüğü MESEM sisteminde yasal mevzuata göre, aday çırak ve çıraklar ile 9, 10 ve 11. sınıflarda öğrenim gören her bir MESEM öğrencisi için asgari ücretin üçte biri; kalfalık yeterliliğini kazanan 12. sınıf öğrencileri için ise asgari ücretin yarısı kadar ödeme yapılmaktadır. Bakan Tekin bu ücretleri "**cep harçlığı**" olarak tanımlasa da tam zamanlı işçi olarak çalıştırılan, zorunlu mesaiye bırakılan çocuklar için "**sefalet ücreti**" anlamına gelmektedir. Mevzuata göre eğitimin

bir parçası olması gereken bu süreç, fiili olarak çocuk işçiliğine dönüşmüş durumdadır. Üstelik çocuklara ödenen sefalet ücretleri, devlet katkısı olarak işletmelere geri ödenmektedir. Üretim süreçlerinde fiilen tam zamanlı işçi olarak çalıştırılan çocukların maliyeti, işletmelere bedavaya gelmektedir. Bu durumda, çocuk emeği siyasi iktidar tarafından patronlara bedelsiz şekilde sunulmaktadır.

MESEM uygulaması, kamu kaynaklarının sermayeye aktarıldığı bir finansman aracıdır. Büyük çoğunluğu asgari ücretle çalışan emekçilerin maaşından kesilerek oluşturulan İşsizlik Sigortası Fonu gibi kamu fonları, "istihdam teşviki" adı altında sermayeye aktarılmakta, emekçilerin ödediği vergiler, kendi çocuklarının sanayi sitelerinde sömürülmesini finanse etmek için kullanılmaktadır.

Kamu kaynaklarının sermayeye aktarılmasının ve eğitimin piyasa odaklı dizayn edilmesinin itirafı bizzat Milli Eğitim Bakanı Yusuf Tekin'den gelmiştir. MEB'in 27 Nisan - 1 Mayıs tarihleri arasında Antalya Side'de beş yıldızlı bir otelde, 30 milyon TL harcayarak düzenlediği şatafatlı 'Veri Güvenliği Toplantısı'nda konuşan Bakan Yusuf Tekin; **"Sektör temsilcileriyle okullarımızdaki müfredatı belirliyoruz. Paydaş olarak seçtiğimiz iş dünyasının temsilcileriyle beraber okullarımızın eğitim kadrosunun dizaynında da onlarla birlikte hareket etmeye başladık"** diyerek, kamusal eğitimin fiilen sermayenin emrine amade kılındığını itiraf etmiştir.

Diğer yandan MESEM, kalıcı işgücünü tasfiye eden bir sirkülasyon mekanizması olarak çalışmaktadır.

Bir MESEM öğrencisi; maaşını devletin ödediği, sigorta prim yükü bulunmayan, yaşı nedeniyle sendikasız, örgütsüz, esnek çalışmaya uygun, her türlü baskıya açık, ideal ve itaatkâr bir ucuz emek formudur.

Dört yıl sonunda usta/kalfa belgesini alarak liseden mezun olan bir çocuk, yetişkin ve tam hak sahibi bir işçi statüsüne geçmektedir. Bundan sonra işveren, artık devlet desteği alamayacağı bu genç işçiye yasal olarak tam asgari ücret ödemek, sigortasını yatırmak ve İş Kanunu'ndan doğan yükümlülüklerini üstlenmek zorundadır.

Dolayısıyla patron, mezun olan ve maliyetli bir yetişkin işçiye dönüşen bu genci işten çıkararak yerine yeni bir MESEM'li öğrenciyi işe almaktadır.

Bu devir-daim süreci, kronik işsizliği artırarak yeni bir **"yedek işgücü ordusu"** yaratmaktadır. MESEM süreci sonunda eğitimden kopmuş, sosyal gelişimini tamamlayamamış, kendi akranlarına yabancılaşmış; mezuniyet çağında sistem dışına itilerek işsizliğe, yoksulluğa, geleceksizliğe ve umutsuzluğa terk edilmiş kayıp bir genç nesil ortaya çıkmaktadır.

Eğitim ile istihdam arasındaki bağın kopuk olduğu bu düzende, MESEM'in tamamen bir yanılsamadan ibaret olan istihdamı, öğrenim süresinin bitmesiyle sona ermektedir.

Kimlik ve kişilik inşasının geliştiği en kritik evrede çocuklarımız; MESEM kapsamında akranlarından, sınıf arkadaşlarından, okulun koruyucu sosyal çevresinden ve çocukluğun doğasından koparılıp ağır ve tehlikeli çalışma ortamlarına hapsedilmektedir. Tonlarca ağırlıktaki pres makineleri, sac kıvrma tezgâhları, kimyasal atık havuzları ve tamamen yetişkinlerin fiziki yapılarına göre tasarlanmış alet edevatlar, fiziksel ve motor gelişimini henüz tamamlamamış bir çocuğun kullanımına uygun değildir. Bir çocuğun eline kalem yerine matkap, kitap yerine kaynak makinesi tutuşturmak mesleki eğitim değil; açık bir emek ve beden sömürsü, kamusal eğitim ve yaşam hakkı ihlalidir.

Devlet koruması altında, en güvenli olması gereken yerler olan okul binalarında, sırasında oturup ders dinlemesi, rehberlik hizmeti alması gereken çocuklarımız; asansör boşluklarında, sac kıvrma makinelerinde, kimyasal atık havuzlarında can vermektedir. Biz bu rapor üzerinde çalışırken, üstelik tatil olması gereken 1 Mayıs'ta bir çocuğumuz daha MESEM'de hayatını kaybetti. MESEM kapsamında yaşanan iş cinayetleri piyasa odaklı eğitim sisteminin, yoksulluğun ve kâr hırsının çocuklarımız üzerindeki ağır sonuçlarıdır. Çocukların hiçbir iş sağlığı ve işçi güvenliği eğitimi almadan, tehlike analizleri yapılmamış iş yerlerinde, koruyucu ekipmanlardan yoksun şekilde çalıştırılırken can vermesi "kaza" veya "kader" değil, kâr hırsı uğruna işlenen sistematik ve kurumsallaşmış cinayetlerdir.

Yasal kılıflarla donatılan MESEM; çocuk işçiliğini kurumsallaştıran, kamu kaynaklarını sermayeye aktaran, çocukları mezuniyet sonrası kalıcı işsizliğe ve güvencesizliğe terk ederek devasa bir yedek işgücü ordusu yaratan katıksız bir **“emek sömürüsü ve itaat üretim”** modelidir.

Eşitsizlikleri derinleştiren, çocukları işçileştirerek örgün eğitim hakkından koparan, cinsel/fiziksel istismara açık hale getiren ve canlarını alan MESEM sistemi derhal kapatılmalı, çocuk işçiliğinin devlet eliyle yürütüldüğü bu yapıya bütünüyle son verilmelidir.

Eğitim-İş olarak, Başöğretmenimiz Mustafa Kemal Atatürk'ün milli eğitim mücadelesini bağımsızlık savaşı kadar önemli gören vizyonunu en büyük rehberimiz olarak kabul ediyor; efsanevi Milli Eğitim Bakanımız Hasan Âli Yücel'in **“dağlarda, bayırlarda ve kırlarda, hatta en ücra yerlerde kendi kendine açıp solan çiçek bırakmayacağız”** sözünü tarihi bir sorumluluk olarak omuzlarımızda taşıyoruz.

Sendikamızın kurulduğu günden bu yana ödünsüz savunduğu; laik, bilimsel, çağdaş, kamusal, parasız ve karma eğitim, çocuklarımızın geleceği için hayati bir ihtiyaçtır. Her bir çocuğumuzun güvenli okul sıralarında, aklın ve bilimin ışığında yetişeceği aydınlık yarınları kurana kadar mücadelemize kararlılıkla devam edeceğiz.

Kadem Özbay

Eğitim-İş Genel Başkanı

Yönetici Özeti

Son yirmi yılda Türkiye'deki eğitim sistemi; bilimsellikten ve kamu-sallıktan giderek koparılarak dinselikleşme ve piyasalaşma kısılcasına hapsedilmiştir. Müfredatın niteliksizleştirilmesi; kapsayıcı ve eşitlikçi bir model yerine öğrencileri sınavlar aracılığıyla seçen ve ayrıştıran bir sistemin benimsenmesi, derinleşen yoksulluk, adaletsizlik ve şiddetle birleşince okulların öğrenciler için anlamını yitirmesine yol açmış; okullar, öğrencilerin içerisinde kendilerini güvende hissetmedikleri ve yalnızca "vakit doldurdıkları" binalar haline gelmiştir. Okulun gelecek vadetmemesi, sermayenin ucuz işgücü talebiyle birleşince, özellikle yoksul hanelerin çocuklarına "eğitim" adı altında yeni bir model sunulmuştur. İsmi Mesleki Eğitim Merkezleri (MESEM'ler) olan ve eğitimdeki piyasalaşmanın geldiği en uç noktayı gösteren bu model, eğitimin kamusal bir hak olmaktan çıkarılıp sermayenin sınırsız kâr hırsına kurban edildiği, çocukların çocukluklarının ellerinden alınarak "işçileştirildiği" bir sömürü düzenidir.

Cumhuriyet'in en temel kazanımı olan kamusal eğitim hakkı tasfiye edilirken, devletin asli görevi olan eğitim faaliyeti kontrolsüzce işletmelere devredilmekte, halkın alın terinden biriken İşsizlik Sigortası Fonu kaynakları, bir "emek transferi" yöntemiyle doğrudan sermaye sınıfına aktarılmaktadır. Emeği üreteni, üretirken tükeneni ve geleceksizleşeni çocuk olan bu sistem, yoksul bırakılmış çocukları sermaye için "bedava işgücü" olarak yasal olarak adımlarını bile atması gereken çalışma ortamlarına iterek sosyoekonomik eşitsizlikleri derinleştirmektedir. MESEM modeli, "sokakta olacağına eğitimde olsun" söylemiyle meşrulaştırılırken, aslında çocukları ekonomik koşulları üzerinden düşük ücretli ve güvencesiz bir çalışma rejimine hapsederek, **yoksulluğu ortadan kaldırmak yerine onu sermaye**

lehine yöneten bir mekanizma olarak işlemektedir. Denetimsizliğin ve kâr hirsinin doğrudan sonucu olan ve “kaza” denilerek meşrulaştırılmaya çalışılan çocuk iş cinayetlerinin adlarının MESEM’lerle birlikte anılır hale gelmesi, MESEM’lerin bir “çocuk işçiliği rejimi”, Millî Eğitim Bakanlığının ise adeta bir “çocuk işçi bulma kurumu” haline geldiğinin en somut kanıtıdır.

Bu rapor, iktidarın süslü cümlelerle pazarladığı MESEM’ler hakkındaki resmi söylemler (mitler) ile öğrencilerin sahadaki deneyimleri arasındaki **derin uçurumu** bilimsel veriler aracılığıyla ortaya koymaktadır. Bu hedef doğrultusunda, 2016’dan bu yana MESEM’ler üzerine yazılmış makaleler, tezler, raporlar, politika notları ve haberler taranmış; bu araştırmaların sonucunda ulaşılan bulgular Millî Eğitim Bakanlığının söylemleri ile ulusal ve uluslararası mevzuatlarla karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

Bu nitel analiz sonucunda MESEM’e yönelik iktidar söylemlerinin sahadaki deneyimlerle taban tabana zıt olduğu 8 kategori ortaya çıkmıştır:

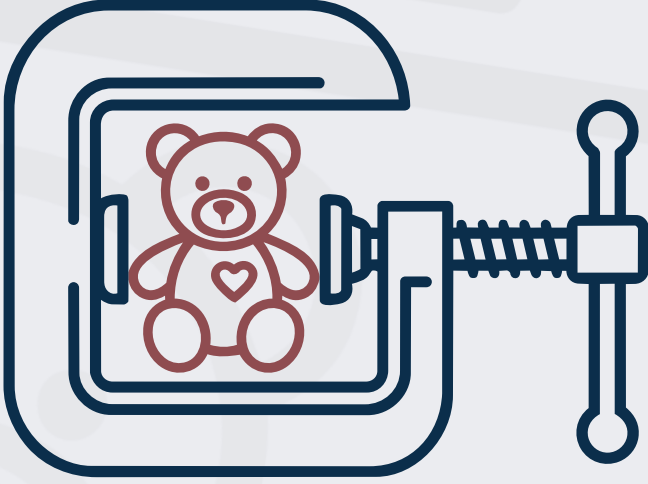
Mitler	Gerçeklik
<p>Mit 1</p> <p>“MESEM’lerde öğrenciler meslek öğreniyor.”</p>	<p>Öğrenciler usta öğreticilerden sistematik bir eğitim almak yerine, mesleği çoğu zaman kendi çabalarıyla öğrenmeye çalışıyor. Birçok öğrenci MESEM’lerin mesleki gelişimine katkı sağlamadığını belirtirken, zamanlarının önemli bir kısmını temizlik, çay servisi gibi meslek dışı işlerde geçirdiklerini söylüyor.</p>
<p>Mit 2</p> <p>“MESEM’ler öğrencileri iş hayatına hazırlıyor.”</p>	<p>İşverenler, MESEM’den mezun öğrencileri, en az asgari ücret vererek istihdam etmek yerine devletin ücretini ödediği yeni bir MESEM öğrencisi çalıştırmayı tercih ediyor. Mezunlar genellikle alanları dışında, güvencesiz ve kayıt dışı işlerde çalışmak zorunda kalıyor.</p>

Mitler	Gerçeklik
Mit 3 “Öğrenciler MESEM’lerde pedagojiye uygun ortamlarda eğitim görüyor.”	Öğrenciler, çocuk haklarına ve mevzuata aykırı bir şekilde günlük 8 saati aşan uzun saatler boyunca çalıştırılıyor, mola ve dinlenme hakları ihlal ediliyor. Öğrencilerin deneyimleri, iş yerlerinde fiziksel ve psikolojik şiddetin pek çok öğrenci için yaygın ve normalleşmiş olduğunu gösteriyor.
Mit 4 “Öğrenciler MESEM’lerde denetlenen koşullarda eğitim alıyor.”	Öğrenciler yasal olarak “tehlikeli/ çok tehlikeli” olan işlerde çalıştırılıyor, denetimler kâğıt üzerinde kalıyor, bu durum yaralanmalara ve iş cinayetlerine yol açıyor.
Mit 5 “MESEM’ler öğrencilere bir yandan meslek öğrenme fırsatı sunarken bir yandan akademik eğitimlerine de devam etme fırsatı sunmaktadır.”	Öğrenciler işyerindeki ağır çalışma koşulları nedeniyle okula yorgun ve uykusuz geliyor, haftada sadece bir günle sınırlandırılan okul eğitimi, hem meslek dersleri hem de akademik dersler için yetersiz kalıyor.
Mit 6 “MESEM’ler uluslararası uygulamalarla uyumlu bir uygulamadır.”	Avrupa’daki çıraklık sistemleri ağırlıklı olarak yetişkinlere yönelikken, Türkiye’de MESEM’ler aracılığıyla çıraklık eğitimi alan öğrencilerin yaklaşık %80’ini çocuklar oluşturuyor. Ayrıca, Türkiye’de çıraklığa başlama yaşı olan 14 yaşın, çoğu Avrupa ülkesindeki 16 yaş sınırından düşük olduğu görülüyor.
Mit 7 “MESEM’ler Türkiye’nin kalkınmasına hizmet etmektedir.”	MESEM’li öğrencilerin ücretlerinin, devletin İşsizlik Fonu’ndan karşılanması kamu kaynaklarının özel sektöre transferi anlamına geliyor. Ayrıca Sayıştay raporu da MESEM modelinin, işletmelere ve özel okullara yapılan usulsüz ödemeler sebebiyle kamu zararı oluşturduğunu ortaya koyuyor.

Mitler	Gerçeklik
<p>Mit 8</p> <p>“MESEM’de okumak bir tercihtir.”</p>	<p>MESEM’li öğrencilerin profilleri, MESEM’e yönelimin özgür bir tercihten ziyade derinleşen ekonomik yoksunluk sebebiyle çocuklar için bir zorunluluk olduğunu gösteriyor. Ayrıca akademik başarısı düşük veya devamsızlık oranı yüksek öğrencilerin okul yönetimlerine gönderilen yazılarla MESEM’e geçişleri teşvik ediliyor.</p>

MESEM’ler her ne kadar Millî Eğitim Bakanlığı ve özel sektör temsilcileri tarafından kamuoyunda, istihdam garantili, nitelikli bir mesleki eğitim modeli olarak sunulsa da **bu raporun sonuçları MESEM’li öğrencilerin beden ve ruh sağlığına uygun olmayan koşullarda, ağır iş yükü altında, denetimin kağıt üzerinde kaldığı, pedagojik olmayan koşullarla uzun süreler çalışmak zorunda kaldığını; MESEM’lerin öğrenciler için gerçek anlamda bir eğitim ve tercih alanı sunmaktan ziyade, sosyoekonomik eşitsizlikler ve işgücü piyasasının ihtiyaçları tarafından şekillenen, çocukların nitelikli eğitime erişimini sınırlayan ve mevcut eşitsizlikleri yeniden üreten bir yapı haline geldiğini göstermektedir.**

Bu rapor ayrıca MESEM’lerin çocukların başta eğitim hakkı olmak üzere korunma, dinlenme ve oyun haklarını nasıl ihlal ettiğini ve niçin çocuğun üstün yararı ilkesiyle çeliştiğini literatürdeki bulgular, farklı ülke örnekleri ve MESEM modelinin ulusal ve uluslararası mevzuatlarla çelişkileri üzerinden göstermektedir. Raporda aynı zamanda MESEM’in kamu kaynaklarının özel sektöre aktaran bir model olduğu ve Cumhuriyet devrimlerinin bir kazanımı olan devletin kamusal eğitim görevinin MESEM’ler aracılığıyla işletmelere aktarıldığı vurgulanmaktadır. Bulgulardan hareketle MESEM modelinin zorunlu eğitimin bir parçası olarak çocuklara sunulan bir eğitim yolu olamayacağı vurgulanmış ve politika önerileri metnin sonunda sıralanmıştır.

**Çocukluk
Deneyimini
İşçileştiren Model:
MESEM'ler Üzerine
Mitler ve Gerçekler**

Dünyada çocuklarına bayram hediye eden tek ülke olan Türkiye’de, liselerde olması gereken 1 milyona yakın zorunlu eğitim çağındaki çocuk örgün eğitim dışında yer alıyor. Bu sayıya çocukların haftanın 1 gün okula gidip haftanın en az 4-5 günü iş yerlerinde çalışan MESEM (Mesleki Eğitim Merkezi) öğrencilerini eklediğimizde yalnızca ortaöğretim kademesinde **1,5 milyona yakın öğrencinin** ya işyerinde ya evde ya da sokakta olduğu görülüyor (**Tablo 1**).

Tablo 1 Ortaöğretim kademesinde okulda olmayan toplam çocuk sayısı

Zorunlu eğitim çağında olmasına rağmen okul dışına itilmiş çocuk sayısı ¹	MESEM’de çocuk işçi olan çocuk sayısı ²	Açık öğretim lisesine devam eden öğrenci sayısı ³	Okula kaydı olmayan yabancı uyruklu öğrenci sayısı (lise) ³
440.850	561.895	274.187	151.567

Toplam: 1.428.499

MESEM’lerin nitelikli mesleki eğitim sunduğuna dair üretilen mitler, modelin on yılı aşkın süredir eğitim sistemi içerisinde bir ‘tercih’ olarak sunulmasına hizmet etmiş, özellikle 2021’deki teşviklerin ardından öğrenci sayısının hızla artarak sistemin kitleselleşmesinde belirleyici bir meşrulaştırma aracı olmuştur. Bu sebeple bu rapor, MESEM’lerle ilgili öğrencilerin deneyimlerini içeren raporlar, makaleler ve haberlerdeki bulguları sentezleyerek MESEM’lere yönelik oluşturulan resmi söylemlerle öğrencilerin hayatlarındaki deneyimleri karşılaştırmayı hedeflemektedir.

MESEM Nedir?

Eski adı Çıracılık Eğitim Merkezi olan MESEM’ler, **3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu** kapsamında Millî Eğitim Bakanlığı’na Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne bağlı ortaöğretim kurumlarıdır⁴. MESEM’lerde öğrenciler haftada 1 gün okulda teorik eğitim almakta, en az 4 gün ise pratik eğitim aldıkları işletmelerde çalışmaktadır⁵.

MESEM'de okuyan öğrenciler 9, 10 ve 11. sınıflarda çırak statüsünde olup **11. sınıfın sonunda kalfalık, 12. sınıfın sonunda ustalık** sınavına girerek bu sınavlardan başarılı olmaları halinde kalfalık ve ustalık belgelerini ve Avrupa ülkelerinde geçerli Europass Sertifika Ekini alır⁶. MESEM'de okuyan öğrenciler aynı zamanda fark derslerini tamamlayarak¹ meslek lisesi diplomasına da sahip olabilir ve ustalık belgesi ile kendi iş yerlerini açabilir⁶.

2016 yılına kadar zorunlu eğitimin bir parçası olmayıp MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'ne bağlı olan ve esasen 19 yaşından gün almış öğrencilerin kayıt yaptırabildiği MESEM'lerⁱⁱ, **2 Aralık 2016 tarihli 6764 sayılı Kanun** ile zorunlu ortaöğretim kapsamına alınarak MEB Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne bağlanmıştır⁴.

25 Aralık 2021 tarihli **31700 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Kanun değişikliğiyle** MESEM öğrencilerinin aldıkları ücretteki **"işveren yükü"** tamamen kaldırılmış; 9, 10 ve 11. sınıf öğrencilerinin asgari ücretin %30'undan, 12. Sınıf öğrencilerinin asgari ücretin %50'sindenⁱⁱⁱ az olmamak üzere alacağı ücretlerin işletmelere İşsizlik Sigortası Fonu'ndan devlet katkısı olarak ödenmesi kararlaştırılmıştır. Öğrencilere verilen ücretin **devlet tarafından üstlenilmesiyle** MESEM'e olan "talep"^{iv} hızla artmış ve 2020-2021 Eğitim Öğretim Yılı itibariyle 159.773 olan MESEM öğrencisi sayısı Aralık 2022 itibariyle 352.785'e yükselmiş⁷, 2026 mayıs ayı itibariyle MESEM'e kayıtlı öğrenci sayısı 561.895'e ulaşmıştır². MESEM'li öğrencilerin çalıştıkları süre boyunca sigorta primleri devlet bütçesinden ödenmekte ancak bu sürede ödenen primler emekliliğe sayılmamaktadır⁸.

i "Fark derslerini tamamlama" ifadesi, örgün eğitimin dışında MESEM'de eğitim alan öğrenciler için geçerlidir. Eğer öğrenci, örgün eğitimin bir parçası olarak MESEM'e kayıtlıysa, ek ders almasına gerek kalmadan meslek lisesi diploması almaya hak kazanır.

ii Aktaran Akkuş-Aydemir (2015). Ostim Mesleki Eğitim Merkezine Devam Eden Öğrencilerin Mesleki Eğitim Uygulamalarına İlişkin Görüşleri [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.

iii Bu düzenleme ile ayrıca, önceden asgari ücretin 3'te 1'i olan kalfalık ücreti asgari ücretin yarısı olacak şekilde yükseltilmiştir. Aktaran Özer ve Suna (2022).

iv Raporun analiz kısmında da gösterileceği üzere MESEM, öğrenciler için bir tercih değil, zorunluluktur. Oysa istek sözcüğünün eş anlamlısı olan talep kelimesi "Bir şeye karşı içten gelen yönelme duygusu; gönül, arzu, heves, kasıt" anlamına gelmektedir (<https://sozluk.gov.tr/>). Bu sebeple, MESEM'ler özelinde öğrenci talebinden bahsedilmeyeceğinden, buradaki talep sözcüğü tırnak içine alınarak kullanılmıştır.

En az ortaokulu tamamlamış, sağlık durumu mesleğin öğrenimine elverişli olan, 14 yaşını doldurmuş ve kayıt olacağı meslek dalı ile ilgili usta öğretici bulunduran bir işyeriyle sözleşme imzalamış öğrenciler yıl boyunca MESEM'e kayıt olabilir.

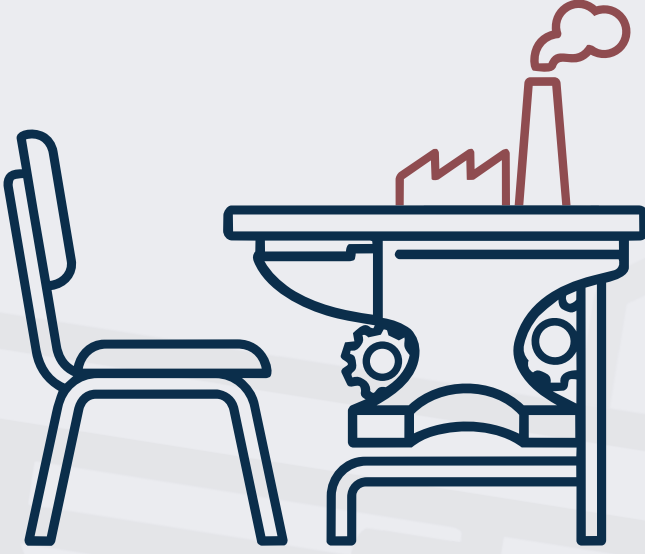
2025-2026 eğitim öğretim yılındaki düzenlemeye göre meslek liselerinde okuyan ve 9. sınıfta başarısızlık sebebiyle sınıf tekrar etmesi gereken öğrenciler edebiyat, matematik, tarih, din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinden en az iki tanesini geçmişse sınıf kaybı yaşamadan MESEM programlarına geçebilmektedir⁹.

MEB'in 27 Kasım 2025 tarihli açıklamasına göre işletmelerde yapılan uygulamalı eğitimler günde 8 saati geçmemek üzere saat gece 22.00'ye kadar yapılabilir¹⁰. Aynı zamanda, öğrencilerin cumartesi veya pazar günü işletmeye gelmesinin istendiği durumlarda veli izinleri olduğu takdirde işletmeye gelmesi gerekmektedir¹⁰. Bu uygulamaların çocukların deneyimleri açısından ne anlama geldiği aşağıdaki analizde detaylandırılmıştır.

Her ne kadar MESEM'e yarım milyonu aşmış ve her geçen gün artmakta olsa da MESEM'li öğrencilerin deneyimleri^v üzerine yapılmış çalışmalar sınırlı sayıdadır. Bu rapor için gerçekleştirilen taramada, akademik veri tabanları ve arama motorlarında "MESEM", "Mesleki Eğitim Merkezi" ve "çıraklık eğitimi" anahtar kelimeleri kullanılarak yapılan tarama sonucunda ulaşılan makaleler, raporlar ve haberler sistematik bir biçimde analiz edilmiştir. Analiz sonucunda MEB'in MESEM'lerle ilgili söylemleri ile öğrencilerin sahada karşılaştığı deneyimler^{vi} karşılaştırılmış ve elde edilen bulgular ulusal ve uluslararası mevzuatlar üzerinden tartışılmıştır.

v Her ne kadar bu rapor "çocukları kendi hayatlarının uzmanı" olarak konumlandıran bir teorik duruş noktasına (bkz. Fattore, T., Mason, J., & Watson, E. (2007). Children's conceptualisation (s) of their well-being. Social indicators research, 80(1), 5-29.) sahip olsa da çocukların deneyimlerinin daha bütüncül bir noktadan anlaşılabilmesi amacıyla öğretmen, veli ve okul yöneticilerinin deneyimlerini içeren çalışmaları da analizine dahil etmiştir.

vi İngilizce literatürde ait alıntılar, alıntıların farklı bir kaynakta Türkçesinin bulunmadığı durumlarda raporun yazarı tarafından çevrilmiştir

Mit 1

“MESEM’lerde öğrenciler meslek öğreniyor.”

Millî Eğitim Bakanı Yusuf Tekin, 14 Aralık 2025 Pazar günü MEB Bütçesi ile ilgili yaptığı açıklamada “Ortaokul mezunu ve 14 yaşını doldurmuş gençlerimiz bir yandan zorunlu ortaöğretim sürecine devam ederken diğer yandan sigortalı, sözleşmeli bir biçimde, **usta öğretici ve öğretmen gözetiminde hem okulda hem işletmede beceri kazanmakta**, devletin doğrudan sorumluluğu altında eğitim görmektedir” ifadesini kullanmıştır¹¹.

MESEM’leri, öğrencilerin usta öğreticiler gözetiminde meslek öğrendiği bir yapı olarak gösteren bu cümleler sahadaki öğrencilerin deneyimleriyle çelişmektedir:

“İlk geldiğim gün bana büyük metal parçaları verdiler ve bunları birleştirmemi istediler; neyi nerede kullanacağımı ise kendi kendime çözmek zorunda kaldım.”¹² (Öğrenci, s. 122)

“Ustamız her şeyi anlatmıyor. Saç örgüsünü öğrenmek istedim ama ustam öğretmedi, ben de internette öğrendim.”¹³ (Öğrenci, s. 9)

“Bana öğretmezlerdi ben ustamın arkasına geçirdim takım siliyo gibi yapıp gizli gizli onları izlerdim.”¹⁴ (Öğrenci, s. 163)

Her ne kadar bir işletmenin MESEM’de öğrenci çalıştırabilmesi için işyerinde usta öğretici belgesine sahip bir yetişkinin olma koşulu olsa da sahadaki bulgular öğrencilerin çoğu zaman kendilerinden istenilen işleri kendi kendine öğrenmek durumunda kaldıklarını göstermektedir. Bulgulara göre öğrenciler, kayıtlı oldukları alanlardaki işletmelerde **sistemik bir eğitim almamakta**; usta öğreticiler mesleğe dair yeterli rehberlik sunmamakta ve öğrenciler işin nasıl yapılacağını çoğunlukla kendi gözlemleriyle öğrenmeye çalışmaktadır.

Bu durum, 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu’nun, pratik eğitimin usta öğreticinin gözetiminde yapılan eğitim olduğunu açıklayan 12. maddeyle direkt olarak çelişmektedir. Bir usta öğreticinin sorumlu olabileceği öğrenci sayısının 2021 yılında 12’den 40’a çıkarılmış olması¹⁵ ve usta öğretici belgesinin yalnızca 40 saatlik uzaktan bir eğitimle alın-

biliyor olması¹⁶, bu gözetimin fiilen nitelikli ve etkili biçimde sağlanmasını daha da zorlaştırmaktadır.

Denizli'de yer alan bir MESEM'deki öğrencilerle yapılan bir çalışmada da anket uygulanan her 5 öğrenciden biri "Usta mesleği öğretiyor mu?" sorusuna **"Biz ustamızdan öğrenmedik kendi başımıza öğrendik"** yanıtını vermiştir¹⁴. Diyalektik Araştırmalar Enstitüsü'nün 463 MESEM öğrencisi ve mezunuyla gerçekleştirdiği çalışmada da öğrencilerin yarısından fazlası MESEM'den aldıkları eğitimin mesleki eğitimlerine hiç katkı sağlamadığını (%36,1) veya katkı sağlamadığını (%16,2) düşünmektedir¹⁷. Öğretmenlerle gerçekleştirilen görüşmeler de benzer bulguları yansıtmaktadır:

"Mesleki eğitim öğrencisini işçi gibi görüp o şekilde yetiştiriyor. Kafasına göre işten çıkartıyor, eğitim zaten doğru düzgün verilmiyor. Öğrenci kendi çabasıyla bir şeyler öğrenirse öğreniyor."¹⁸ (Öğretmen, s. 81)

Öğrencilerin iş yerlerinde adeta yetişkin birer işçi gibi kendi başlarına bırakılması, yalnızca MESEM'lerdeki "mesleki eğitimin" kâğıt üzerinde kalmasına değil, aynı zamanda öğrencilerin yaralanmalarına ve hayatlarını kaybetmelerine de sebep olmaktadır. Nitekim, 16 yaşındaki Elektrik Tesisatları ve Pano Montörlüğü öğrencisi Z.D.'nin inşaatından düşerek hayatını kaybettiği "kaza" sırasında başında bir **usta öğreticinin bulunmadığı** bilinmektedir¹⁹.

Benzer şekilde, kafasının 16 dakika boyunca sac büküm makinesine sıkışması sonucu hayatını kaybeden A.T.'nin durumu²⁰ da MESEM'lerde öğrencilerin usta öğreticilerin gözetimi altında meslek öğrendiği mitini yıkmaktadır.

Saha araştırmaları, ayrıca çoğu öğrenciden, meslekleriyle alakalı olmayan çay götürme, temizlik gibi işlerin yapılması istendiğini de göstermektedir:

"İlk işe başladığım yerde yaklaşık bir yıl çalıştım. Ustalar işi çok da öğretmiyordu. 'Sen anlamazsın, yapamazsın' diyorlardı. Daha çok yerleri temizliyordum. Küfür ediyorlardı."²¹ (Öğrenci)

“İşletmelerde mesleğimin dışındaki işlerde ve ayak işlerinde çalıştırılıyorum ve bu işler için diğer yaşça büyük elemanlar tarafından da baskı görüyorum. Ustalar çoğunlukla meslekle ilgili işi yapamayacağımı düşündükleri için asıl işleri bana yaptırmıyorlar.”²² (Öğrenci, s. 2162)

Benzer şekilde, Giresun’daki bir oto sanayide çalışan MESEM’li öğrencilerin deneyimlerini aktaran etnografik bir araştırma, çırakların dükkânı açtıktan sonra ilk işlerinin çay demlemek ve ardından tuvaleti temizlemek olduğunu göstermiştir²³. Pamukkale Üniversitesi’nden İçli ve Bağışın 2018 yılında MESEM öğrencileriyle gerçekleştirdiği araştırma da çıraklara kendi konumlarını nasıl algıladıklarını sorduğunda, öğrencilerin kendilerini sıklıkla “işçilik”, “amelelik”, “getir-götür yapmak”, “temizlik yapmak” şeklinde yanıtlar vererek tanımladığını aktarmaktadır¹⁴.

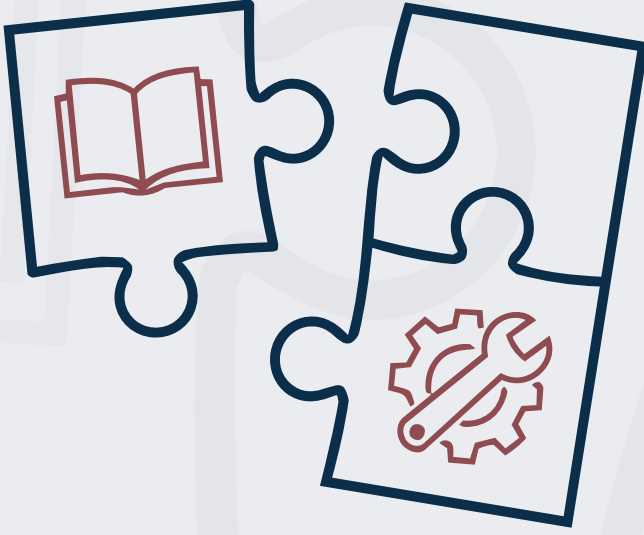
MESEM kapsamındaki işletmelerde öğrencilerin temizlik işlerinde çalıştırılması **Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik**’teki öğrencilerin Hazırlama, Tamamlama, Temizleme işlerinde çalıştırılmasını engelleyen maddesiyle **direkt olarak çelişmektedir**.

Dahası, öğrencilerden beden ve güçlerine uygun olmayan işler de beklenmektedir:

“İş yerlerinde bizden her türlü işi yapmamızı bekliyorlar. Ustabası adeta patron gibi davranıyor; emir veriyor ve kendi yapması gereken işleri bize yaptırıyor. İşyerinde ne öğle molası var ne de çay molası. Yemeğimizi yer yemez tekrar çalışmaya başlıyoruz. Bazen gücümüzün çok üzerinde işler yapmamız bekleniyor. Örneğin bana çimento ve kum çuvalları taşıttılar. Lavabunun fayanslarını kırmamı istediler.”¹² (Öğrenci, s. 124)

Tüm bu veriler, MESEM’lerde öğrencilerin usta öğretici gözetimi olmadan çalışabildiğini, öğrencilerin çoğu zaman mesleği kendi kendilerine öğrenmek zorunda kaldığını, öğrencilerden meslekle ilgili ilgisi olmayan ve güçlerini aşan işlerde çalışmasının istenebildiğini, dolayısıyla MESEM’lerin en temelde meslek öğrenilen bir eğitim modeli olmaktan çok piyasanın ihtiyaçlarını karşılayan bir çalışma rejimi olduğunu göstermektedir²⁴.

Mit 2

**“MESEM’ler öğrencileri
iş hayatına hazırlıyor.”**

MEB, 6 Şubat 2026 tarihli bir yazılı soru önergesi cevabında “Mesleki eğitim merkezi öğrencilerinin işletmelerde yaptıkları pratik eğitim, işletmenin öğrencileri kendi beklediği yetkinlikler doğrultusunda yetiştirmesine imkân sağlamakta, teorik ve pratik eğitimler yoluyla elde edilen mesleki beceriler gençlerin istihdama geçişini kolaylaştırmaktadır.” ifadesini kullanmıştır²⁵. Benzer şekilde, Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne bağlı “Mesleğim Hayatım” internet sitesinde de MESEM’lerin mezun olunan alanlarda %88 istihdam sağladığı yazmaktadır⁵.

Öte yandan, sırasıyla bir işyeri sahibine ve bir koordinatör öğretmene ait aşağıdaki sözler niçin **MESEM’lerin öğrenciler için bir istihdam kapısı olmadığını** göz önüne sermektedir:

“Öğrencim mezun olduktan sonra muhtemelen onunla devam etmem, bir MESEM öğrencisi alırım, çünkü bir eleman ücreti, sigortası falan bana şu an için 30.000 TL’ye mal olur. MESEM öğrencisinin bana maliyeti dediğim gibi yemek ve iş kıyafetinden ibaret.”²⁶ (İşyeri sahibi, s. 560-561)

“İşverenler için bulunmaz bir nimet. Şöyle ki; sıfır maliyetle her türlü işi yaptırabilecekleri ara eleman ihtiyaçları karşılanıyor. Bu nedenle gelecekte istihdamı olumlu etkileyeceğini sanmıyorum. Çünkü işveren öğrenci 12. sınıftan mezun olduktan sonra muhtemelen onunla devam etmeyecek kendisine maliyeti olmayan yeni bir MESEM öğrencisiyle devam edecek. İşletmelerin birçoğu işletmelerde meslek eğitiminin bir eğitim faaliyeti olduğunu idrak edememekte ve öğrenci işçi olarak görmektedir.”²⁶ (Koordinatör öğretmen, s. 560)^{vii}

Benzer şekilde, Isparta ve Antalya’daki MESEM’lerde görev yapan okul yöneticileri, öğretmenler, öğrenciler, veliler ve işletmelerle yapılan bir araştırma da öğrencilerin MESEM’i bitirdikten sonra aldığı diplomaların işsizliğin yeni bir kapısı haline geldiğini göstermektedir²²:

^{vii} Rapor boyunca karşılaşılabilecek olan “koordinatör öğretmen” ifadesi, okullardaki MESEM süreçlerini koordine eden öğretmenler anlamına gelmektedir.

“Her işletmede, asgari ücretli veya part-time çalışabilecek kişiler yerine stajyer öğrenciler tercih ediliyor. Çünkü işçi maliyetleri tamamen devlet tarafından karşılanıyor.” (Öğretmen, s. 2162)

“İşletme stajları bittikten sonra devamı gelmiyor, çocuklar öylece kalakalıyor. Çünkü diploma odaklı düşünme de bu duruma etki ediyor. Çocuklarda gelecek kaygısı oldukça fazla. Mesleği devam ettiremeyince veya iş bulamayınca asgari ücret seviyesinde bile olmayan kayıt dışı işlerde çalışmaya başlıyorlar.” (Veli, s. 2163)

“Büyük çocuğum motor bölümünden mezun oldu ve şu anda inşaatlarda yevmiyeli işlerde çalışıyor.” (Veli, s. 2163)

Yukarıdaki alıntıların gösterdiği üzere, çoğu işverenin MESEM'den mezun bir öğrenciye en az bir tam asgari ücret vermek yerine yeniden MESEM öğrencisi istihdam edip öğrenciyi devletten gelen destek sayesinde **neredeyse sıfır maliyetle çalıştırmayı** çok daha kârlı bulması MESEM'lerin işyeri temelli meslek eğitimi aracılığıyla istihdamı kolaylaştırma vaadinin gerçekçi olmadığını açıkça göstermektedir.

2024 yılının ocak ayında CHP İstanbul Milletvekili Turan Taşkın Özer, MEB'e yönelttiği soru önergesinde “Son 5 yılda, yıllara göre ayrı ayrı belirtilmek üzere, meslek lisesi ve MESEM mezunlarının kaç eğitim aldığı alan ve dalda, kendi mesleğiyle ilgili SGK kayıtlı iş bulmuştur?” sorusunu sormuştur²⁷. İlgili soru önergesine cevap olarak MEB, “Bakanlığımızca Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Kurumu mezunlarının alanında istihdam durumunun tespitine yönelik olarak Sosyal Güvenlik Kurumu ve ilgili diğer kurumlarla çalışmalar devam etmektedir.” yanıtını vermiştir²⁸.

Bu yanıt, MESEM'lerin öğrenciler için bir istihdam kapısı olduğuna yönelik söylemle ve MEB'in mesleki ve teknik eğitim için hazırladığı soru cevap dokümanında yazan “Ortaöğretim seviyesinde bir meslekte uzmanlaşan öğrencilerin, mezun olduklarında daha çabuk ve daha kolay iş bulabildiği dikkate alınarak mesleki ve teknik eğitim tercih edilmelidir.”²⁹ ifadesiyle zıtlık oluşturmaktadır.

Zira yaklaşık 10 yıldır örgün eğitimin bir parçası olan MESEM’lerden mezun olan öğrencilerin istihdam durumunu izleyen bir takip mekanizması olmaması MESEM’in, öğrencilerin geleceğini güvence altına alan bir eğitim modeli olmaktan ziyade, sermaye için tasarlanmış bir **ucuz işgücü mekanizması** olarak işlev gördüğünün kanıtı niteliğindedir.

MESEM’lerin öğrenciler için bir istihdam kapısı olması bir yana, sahadaki araştırmalar MESEM kapsamında çalışan öğrencilerin ücretlerinin işsizlik fonu üzerinden işverenlere aktarılmasına rağmen, kimi öğrencilerin maaşlarının düzenli ödenmediğini, bazı işverenlerin ise öğrencilerin maaşlarını bankaya yatırmış gibi gösterip tamamını ya da bir kısmını elden geri aldığını göstermektedir:

“Maaşları düzenli ödemeyenler var. Sınıf arkadaşımın maaşını bankaya yatırıyorlar. Resmîyette yatmış görünüyor ama elden geri alıyorlar. Yani bedavaya çalıştırıyorlar. Yol ve yemek ücreti vermeyenler de çok.”²¹ (Öğrenci)

“İşletmeler bazen ödemeleri gerçekte yapılmış gibi göstermek için sahte kayıtlar tutuyor. Öğrencilerden önce ücretlerini geri vermeleri isteniyor, ardından işveren parayı tekrar yatırarak sahte dekontlar oluşturuyor. Resmî kayıtlarda ödeme yapılmış gibi görünse de öğrenciler fiilen hiçbir ücret alamıyor... Bir öğrenci işyerini değiştirdiğinde ise çoğu zaman son ayın ücretini hiç alamıyor.”¹³ (Okul müdürü, s. 10)

Manisa Soma’da MESEM kapsamında doğalgaz borusu döşerken balkondan düşerek hayatını kaybeden 17 yaşındaki A. E. U.’nun babası Tamer Kocayavuz da oğluna ödenmesi gereken ücretin ödenmediğini “Çocuğuma sadece haftalık veriyorlardı, bazen haftalığı bile vermiyorlardı. Devletin ödediği ücreti kesiyorlardı.”³⁰ sözleriyle ifade etmiştir.

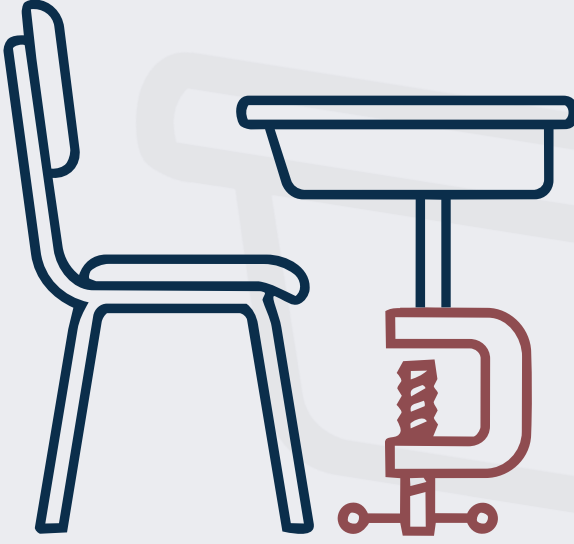
Bir öğretmenin aktardığı üzere, öğrencilerin aylık alması gereken sabit ücretlerin parça başı olarak verildiği durumlarla da karşılaşabilmektedir.

“Onlar ucuz işgücü gibi görülebiliyor. Örneğin bazı işyerlerinde parça başı ücret veriliyor, yani düzgün para kazanmak için çok üretmek zorundasınız.”¹³ (Öğretmen, s. 9)

Bu durum, 18 yaşını doldurmamış çırakların parça başı ve prim sistemi ile ücret ödenen işlerde çalıştırılmayacağı maddesini içeren Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'le doğrudan çelişmektedir.

Tüm bu bulgular, MESEM'lerin kamuoyuna sunulduğu biçimiyle³¹ “istihdam garantili eğitim” modeli olmaktan ziyade, öğrencilerin sonrasında işsizliğe, kayıt dışı ve düşük ücretli işlerde çalışmaya mahkûm eden bir sistem olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, **Türkiye’de eğitim seviyesi yükseldikçe istihdam oranının arttığı gerçeği³² de MESEM mezunlarının daha kolay iş bulabileceğine yönelik söylemle tezat oluşturmaktadır.**

Üstelik öğrencilerin eğitim sürecinde dahi ücret gasbı ve ağır iş yüküyle karşı karşıya kalması, sistemin pedagojik bir eğitim modelinden çok, işverenler için maliyetleri düşüren bir emek tedarik düzeni olarak kurgulandığını göstermektedir. Bu yönüyle MESEM, çocukları hem eğitimde hem de istihdamda kırılğanlaştıran bir ara model niteliği taşımaktadır.

Mit 3

**“Öğrenciler MESEM’lerde
pedagojiye uygun ortamlarda
eğitim görüyor.”**

Millî Eğitim Bakanı Yusuf Tekin, 14 Aralık 2025 Pazar günü TBMM'de yaptığı açıklamada "Eğitim ile emek arasındaki köprüyü güçlendirmeye çalıştığımız her adımı sanki gençlerimizi ucuz işgücü hâline getiren bir düzen kuruyormuşuz gibi sunan bu yaklaşım hakikati de istatistiği de **pedagojiyi de göz ardı ediyor**. Oysa bizim için asıl mesele, bir meslek öğretmenin ötesinde, gencin hayat yolculuğunu güvenli, saygın ve denetimli bir zeminde kurabilmektir."²¹ ifadelerini kullanmıştır.

MESEM'lerde öğrencilerin pedagojik ilkelere uygun, güvenli ve destekleyici ortamlarda meslek öğrendiği iddia edilse de bu rapor için incelenen çalışmaların **tamamı** bu iddianın gerçeklikle örtüşmediğini, çocukların çoğu zaman uzun çalışma saatlerine, güvencesiz koşullara ve çeşitli hak ihlalleri ve şiddet türlerine maruz kaldığını ortaya koymaktadır.

3.1. Uzun çalışma saatleri, tatil günlerinde çalışma, dinlenme hakkının ihlali

Her ne kadar 4857 sayılı İş Kanunu, 15 yaşını doldurmuş çocuklar için günlük en fazla 8, haftalık en fazla 40 saat çalışma sınırı getirirse de **MESEM kapsamındaki öğrenciler fiilen yetişkinlerle eşit, hatta daha uzun süreler** çalıştırılabilir. İncelenen çalışmalarda bu durum, öğrenciler, veliler ve öğretmenler tarafından MESEM'in en sorunlu taraflarından biri olarak dile getiriliyor:

"En önemli sıkıntı ise çalışma saatleri ve günleri ile ilgili. Bazı işyerleri 8 saat çalıştırırken bazıları 10, 11 saat çalıştırabiliyor. Bazıları cumartesi çalıştırmazken, bazıları cumartesi yarım gün veya tam gün çalıştırabiliyor."²⁶ (Koordinatör öğretmen, s. 557)

"İşletmeler tarafından hafta sonu ve 17.00'den sonra çalışılması için öğrencilere baskı yapılıyor. 15-18 yaş aralığındaki çocuklara, uzun sürelerde çalışma ağır geliyor. Çoğu işletme öğrencilerin yol parası ve öğlen yemeği gibi sosyal haklarını sağlayamıyor, izin ve çalışma saatlerine uymuyor."²² (Veli, s. 2162)

“MESEM eğitim sürecine ilişkin yaşadığım en önemli sorun çalışma saatlerinin fazla olması. Sabah 8’de girip akşam 7’de çıkıyorum. 11 saat çalışıyorum. Bildiğim kadarıyla 8 saatten fazlası için ek ücret ödenmesi lazım ama ödenmiyor. Aslında ek ücreti de istemiyorum. 8 saat çalışayım yeter. Yorucu geçen günlerden sonra okula gelmek tatil gibi. Okulda dinleniyorum, derslere öylesine girip çıkıyorum. Ders malzemelerini de getirmiyorum. Zaten az kazanıyorum, ücretim kesilmesin diye devamsızlık yapmıyorum”²⁶ (Öğrenci, s. 557)

Bazı işletmelerde “mesai saati” yerine işyerinin açılış ve kapanış saatleri esas alınmakta, bu da günlük çalışma sürelerinin 8 saatin üzerine çıkmasına yol açmaktadır.^{viii}

“Çok fazla yoruluyordum. Normal bir MESEM öğrencisi günde sekiz saat çalışır. Ben 06.50’de kalkıyor, yurttan kalan öğrencilerin yemeklerini hazırlıyor, akşam son öğrenci yattıktan sonra mutfağı toparlayıp yatabiliyordum. Bazen 15 saate çıkıyordu günlük çalışma saatleri.”²¹ (Öğrenci)

MESEM’li çocukların okulda nasıl vakit geçirdikleri sorulduğunda “dinleniyorum” yanıtını vermeleri, mesleki eğitimin pedagojik amacından ne kadar uzaklaştığını ve durumun ciddiyetini ortaya koyuyor:

“Çok çalışıyorum. Günde 10-11 saat. Çalışma durumuma göre kazandığım para az aslında. Haftada bir gün okula gitmek iyi oluyor. Dinleniyorum açıkçası, arkadaşlarımı da görüyorum. Bazı haftalar cumartesi günleri de işe gidiyorum. 1 gün okula gelmek, iş yapmamak güzel.”²⁶ (Öğrenci, s. 557)

^{viii} MESEM’e giden Suriyeli mülteci öğrencilerinin deneyimlerini merkeze alan Ernas ve Taşkın’ın çalışmasında (2025) görüşülen bir okul müdürü de yabancı öğrencilerin hukuki ve sosyal statüleri ve alternatif yokluğu sebebiyle fazla mesai yapmak durumunda kaldıklarını dile getirmiştir.

“Bazı öğrenciler sadece uyumak istiyor çünkü aşırı çalıştırılıyorlar... birçoğu akşam 10'a, 11'e hatta gece yarısına kadar çalışıyor. Okul gününü ise tek dinlenebildikleri gün olarak görüyorlar.”¹³ (Öğretmen, s. 9)

Öğrencilerin deneyimleri, öğrencilerin ek mesaiye kaldıklarında çoğunlukla ek ücret almadıklarını ve kimi zaman **okul günlerinde bile işletmelere gitmesinin istendiğini** gösteriyor:

“7.30-08.00 arası gelip dükkânı açıyorum. Hava kararınca kapatıyoruz. İş olursa mesaiye kalıyoruz. Ek ücret almıyoruz kalınca. Cumartesi okuldayım, pazar izinliyiz. Cumartesileri de okuldan çıkıp geliyorum, çirak olmadığı için.”³³ (Öğrenci)

“Çalışma saatlerimiz iş durumuna göre değişiyor. Normalde akşam ezanında kapatıyoruz ama iş olunca mesaiye kalıyoruz. Pazar günleri izinliyim onun dışında pek olmuyor izin. Mesaiye kalınca da aynı parayı alıyorum.”³³ (Öğrenci)

Öğrencilerle gerçekleştirilen nicel çalışmalardan elde edilen bulgular da çoğu öğrenciye kanuna aykırı olarak fazla mesai yaptırıldığını ve öğrencilerin genellikle ek mesai ücreti almadıklarını açıkça ortaya koyuyor:

- » Elazığ'daki bir MESEM'de 14-19 yaş grubundaki 230 öğrenciyle gerçekleştirilen bir çalışma öğrencilerin günlük ortalama çalışma sürelerinin 11.54 ± 1.45 saat olduğunu³⁴,
- » Denizli'deki bir MESEM'de 14-18 yaş grubundaki 348 çocukla gerçekleştirilen bir araştırma, çirakların yarısından fazlasının günlük çalışma süresinin 12 saat ve üzerinde olduğunu ve yarısından fazlasının mesaiye kalmaları durumunda mesai ücreti almadığını¹⁴,
- » Kayseri'deki bir MESEM'de 1518 öğrenciyle gerçekleştirilen bir araştırma, öğrencilerin günlük ortalama 11.1 ± 1.8 saat çalıştığını³⁵,
- » Dialektik Araştırmalar Enstitüsü'nün 463 MESEM öğrencisi/mezunuyla gerçekleştirdiği araştırma, katılımcıların yarısından fazlasının günde 10-12 saat çalıştığını ve fazla mesaiye kalan öğrencilerin yalnızca %14,7'sinin fazla mesai ücreti alabildiğini¹⁷

ortaya koymuştur.

Ayrıca, kimi çalışmalar **öğrencilerin hasta olduğunda veya resmi tatil günlerinde dâhi çalıştırıldığını**, izin haklarının işletmeler tarafından kullanılmadığını ortaya koymaktadır:

“...Çocuk hasta olsa bile işletme işe gelmesini istiyor, izin vermiyor. Doktora gidemiyor veya ara tatilde de çalıştırılıyorlar.”²⁶ (Koordinatör öğretmen, s. 557)

“Yasada olmasına rağmen öğrencilerin izin haklarını işletmeler kullandırtmıyor, kullanmalarını istemiyor. Birçok öğrenci yaz tatilindeki 1 ay izin hakkında haberdar değil”²⁶ (Koordinatör öğretmen, s. 557)

MESEM kapsamında bir oto sanayide çalışan öğrencilerin deneyimlerini aktaran bir araştırmacı, öğrencilerin resmî tatil olan 23 Nisan ve 1 Mayıs’ta da çalıştırıldıklarını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Çocukların hukuki metinlerde belirtilen gün ve saatlerden fazla çalıştığına defaatle şahit oldum. ... Bu çocuklar, çocuğa yaraşır bir 23 Nisan yaşayamadılar, işçi gibi çalışmalarına rağmen emeğin gücüne yaraşır bir 1 Mayıs da yaşayamadılar. Bu noktada belli oluyor ki, çalışma koşulları ve haklarıyla ilgili sahip çıkan, denetleyen ve haklarını savunan bir mekanizma yok.”²³ (Araştırmacı, s. 52)

Nitekim, Kütahya’da MESEM kapsamında staj yapan E. C. Y.’nin, bir tatil gününde atölyede üzerine devrilen sunta blokları nedeniyle yaşamını yitirmesi³⁶ ve 1 Mayıs 2026 İşçi Bayramı’nda, Hatay’ın İskenderun ilçesinde MESEM kapsamında bir pastanede stajyer olarak çalıştırılan 16 yaşındaki M. B. K.’nin elektrik akımına kapılarak hayatını kaybetmesi³⁷ de çocukların tatillerde dahi çalıştırıldığını acı bir şekilde ortaya koymuştur. Bu durum Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik’in “Çocuk ve genç işçiler, ulusal bayram ve genel tatil günlerinde **çalıştırılmazlar.**” hükmüyle açıkça çelişmektedir.

Her ne kadar aynı yönetmelik, "iki saatten fazla dört saatten az süren işlerde otuz dakika, dört saatten yedi buçuk saate kadar olan işlerde çalışma süresinin ortasında bir saat olmak üzere ara dinlenmesi verilmesi zorunludur." hükmünü içerse de araştırmalar, fazla mesaiye ek olarak çocukların **mola haklarının da çoğu zaman ihlal edildiğini** göstermektedir:

"Bazen gün çok yoğun geçiyor, yemek yemeye bile fırsatımız olmuyor."³³ (Öğrenci)

"Ben mesela yemek sektöründe 8 saat çalışılan bir yer hiç görmedim. Hepsi yüksek saat, ne adam gibi bir mola, para... Türkiye'nin zaten böyle bir şeyi var, hepsi ağır çalışma koşulları."³⁵ (Öğrenci)

Benzer şekilde, Diyalektik Araştırmalar Enstitüsünün yaptığı çalışmada da öğrencilerin yarısı "Günde kaç kez mola verebiliyorsunuz?" sorusuna 0-1 yanıtını vermiştir¹⁷. Fazla mesai ve mola olmadan çalışmanın, çocukların fiziksel ve psikolojik sağlıklarını olumsuz etkilediği görülmektedir:

"Günde yaklaşık 10 saat çalışıyorum. Sabah dükkâna gidiyorum, kıyafetlerimi değiştiriyorum, liftleri yağlıyorum, yerleri süpürüyorum, tamir edilecek araba varsa, 'sen de yap' derlerse yapıyorum. Sanayi hayatı zor, stresli. Sakin biriydim ama artık aşırı stresliyim. Baya yoruluyorum. Hele yazın; çalışırken kaç sefer baygınlık geçirme noktasına geldim."²¹ (Öğrenci)

"En çok uyumayı özlüyorum çünkü çok yoruluyorum; haftada altı gün çalışıyoruz. Söyledikleri gibi 4 gün iş, 1 gün okul falan yok. İş çok yoğun olduğunda bazı pazar günleri bile bizi çağırıyorlar, gitmek zorunda kalıyoruz. Çalıştığımız yer de çok kirli; iş zaten zor ve kötü, ustalar işi daha da zorlaştırıyor. Küfredenler var, bağırانlar var... Hem iş hem de patronlar bizi tüketiyor, çok yoruluyoruz. Yatağa girdiğimde bacağımın ağrısını hissediyorum. Ağrıyla uyumaya çalışıyorum ama bazen ağrı uyumama izin vermiyor. Gece 2-3 kez ağrıdan uyanıyorum; bacağımdaki ağrı yüzünden kalkıp su içmeye bile gidemiyorum."¹² (Öğrenci)

Kocaeli'ndeki Mesleki Eğitim Merkezlerine giden 365 çocukla gerçekleştirilen bir araştırma da günlük çalışma süresi arttıkça çocukların vücut kitle endekslerinin azaldığını; daha erken yaşta çalışmaya başlayanların ise yaşlarına kıyasla daha kısa boylu olduklarını ortaya koymaktadır³⁸.

Bakanlığın, işletmelerdeki eğitimin 22.00'ye kadar ve hafta sonları da yapılabileceğini açıklaması ve işletme staj sözleşmesinde yer alan "... işletmelerde mesleki eğitim haftalık azami çalışma saatini geçmemek şartıyla velinin veya reşit ise öğrencinin isteği doğrultusunda haftada 6 gün olarak da planlanabilir." maddesi³⁹ öğrencilerin gelişimlerine uygun olmayan saat ve sürelerde çalışmasının önünü açmakta ve dinlenme haklarının önünde bir engel oluşturmaktadır. Bu noktada, işletme staj sözleşmesinin 19. maddesinde yer alan "işyerinin şartlarına, çalışma düzenine ve kılık-kıyafet kurallarına uyma" yükümlülüğü **öğrencileri çaresiz bırakmakta**¹³, okulun müdahaleleri de yetersiz kalmaktadır:

"İş çıkış saatleri çok geç, çocukları sanki bir robot gibi görüp o şekilde hoyratça çalıştırılıyorlar. Okul devreye girdiği zaman ise çocuğu işten çıkarmakla tehdit ediyorlar."¹⁸ (Okul müdür s. 82)

On altı MESEM öğrencisiyle gerçekleştirilen bir çalışma da hiçbir öğrencinin deneyiminin "1 gün iş 4 gün okul" mitiyle örtüşmediğini, eğer öğrenciler haftada 6 gün çalışmayı kabul etmezse çalışacak işyeri bulamadıklarını göstermektedir¹². İstanbul, Diyarbakır,

Adıyaman ve Gaziantep'teki MESEM öğrencileriyle yapılan bir başka araştırmada da öğrencilere MESEM'le ilgili en çok neyin değişmesi istedikleri sorulduğunda da öğrenciler çalışma saatleriyle ilgili koşulları dile getirmiştir³³. Tüm bu veriler, MESEM'lerin yansıtıldığı şekliyle öğrencilerin günde 8 saati geçmemek kaydıyla haftada 1 gün okulda teorik eğitim aldığı 4 gün ise işletmelerde pratik eğitim aldıkları bir eğitim modeli olmaktan ziyade çocukların yetişkin işçiler gibi çalıştırıldığı bir sistem olduğunu göz önüne sermektedir. Nitekim, MESEM'li öğrencilere "MESEM'in işleyişini tek bir cümleyle özetler misiniz?" diye sorulduğunda bir öğrencinin "Kimsenin asgari ücretle yapmıyacağı görevlerde asgari ücret altında köle gibi çalıştırılması." yanıtını vermesi öğrencilerin MESEM aracılığıyla maruz kaldığı hak ihlallerini özetler niteliktedir¹⁷.

3.2. Öğrenci gelişimine uygun olmayan ortamlarda çalıştırılma

Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'te düzenlenen Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Esaslarına göre 18 yaşını doldurmamış işçilerin aşağıdaki ortamlarda çalışması yasaktır:

- » Hazırlama, tamamlama ve temizleme işleri
- » Alkol, sigara ve bağımlılığa yol açan maddelerin üretimi ve toptan satışı
- » Parlayıcı, patlayıcı, zararlı ve tehlikeli maddelerin imali, işlenmesi, depolanması, satışı ve bu maddelere maruz kalma ihtimali bulunan her türlü iş
- » Gürültü ve/veya vibrasyonun yüksek olduğu ortamlar
- » Aşırı sıcak veya soğuk ortamda çalışma gerektiren işler
- » Sağlığa zararlı ve meslek hastalığına yol açan maddelerle yapılan işler
- » Radyoaktif maddelere ve zararlı ışınlarla maruz kalınabilecek işler
- » Fazla dikkat isteyen ve aralıksız ayakta durmayı gerektiren işler
- » Parça başı veya prim sistemi ile ücret ödenen işler

MİT 3 | "ÖĞRENCİLER MESEM'LERDE PEDAGOJİYE UYGUN ORTAMLARDA EĞİTİM GÖRÜYOR."

- » Eğitim amaçlı işler hariç, iş bitiminde evine/aile yanına dönmesine imkân vermeyen işler
- » İşyeri hekimi raporuyla fiziki ve psikolojik yeterliliklerinin üzerinde olan işler
- » Eğitim/deneyim eksikliği nedeniyle güvenlik riski doğurabilecek işler
- » Para taşıma ve tahsilat işleri
- » Gece dönemi (4857 sayılı İş Kanunu m.69'a göre) yapılan işler

Öte yandan, MESEM'li öğrencilerle yapılan araştırmalar pek çok öğrencinin gelişimleri için risk teşkil eden ortamlarda çalışmak zorunda kaldıklarını ortaya koyuyor. Kalkınma Atölyesi'nin Ankara, Antalya, İstanbul ve İzmir'de hizmet sektöründe çalışan çocuklarla gerçekleştirdiği araştırma, öğrencilerin maruz kaldığı sağlıksız çalışma koşullarını ortaya koyuyor⁴⁰:

Tablo 2 Hizmet sektöründe çalışan çocukların karşılaştıkları temel iş ve işyeri riskleri

Oto Sanayi	Lokanta
<ul style="list-style-type: none">» Asansöre sıkışma, üzerine araç veya kaynak işi sırasında araç parçası düşmesi gibi iş kazaları» Boya vb. işlerde kimyasallara maruz kalma» Özellikle tuvalet ve soyunma odalarındaki yetersiz hijyen koşulları» Aşırı sıcak veya soğuğa maruz kalma» Alkol vb. zararlı maddelerin kullanıldığı veya kumar vb. zararlı alışkanlıkların olduğu ortamlarda bulunma» Şiddete (örn. bağırma, küfür, dayak) maruz kalma» İstismara (örn. taciz, pornografi) maruz kalma	<ul style="list-style-type: none">» Çok uzun çalışma saatleri» Sürekli ayakta çalışma» Kesici alet (örn. bıçak) kullanma» Kötü muameleye (örn. bağırma, aşağılama) maruz kalma

Kuaför/Berber	Turizm
<ul style="list-style-type: none">» Çok uzun çalışma saatleri» Sürekli ayakta çalışma» Çok sık eğilip-kalkma» Kesici (örn. makas) veya yakıcı (örn. ağda) alet kullanma» Boya, sprey vb. kimyasallara maruz kalma» Yetersiz hijyen koşulları» Kötü muameleye (örn. bağırma, aşağılama) maruz kalma	<ul style="list-style-type: none">» Çok uzun çalışma saatleri» Ağır kaldırma (örn. yatak)» Islak zeminlerde kayıp düşme, elektrik çarpması, sıcak su veya yağ dökülmesi gibi iş kazaları» Temizlik vb. için kullanılan kimyasalların doğru kullanılmaması<ul style="list-style-type: none">» Güneş çarpması» Kalınan lojmanlardaki yetersiz hijyen koşulları» Personel servislerinde trafik kazası» Kötü muameleye (örn. bağırma, aşağılama) maruz kalma» İstismara maruz kalma

Bu tablo, Kalkınma Atölyesi'nin "Hizmet Sektöründe Çocuk İşçiliği (Ankara, Antalya, İstanbul, İzmir) Hızlı Değerlendirme Araştırma Raporu" (2022) başlıklı çalışmasından alınmıştır (s. 54, 55)

Benzer şekilde, Yeşilyurt'un (2025) MESEM kapsamında oto sanayiye çalışan çocuklarla gerçekleştirdiği çalışması da çocukların gün içerisinde çalıştıkları sahada ısıtma sisteminin bulunmadığını, öğrencilerin kapalı alanda sıklıkla egzoz gazına maruz kaldığını ve kimyasallarla temas ettiğini ortaya koymuştur²³. Korkmaz'ın (2025) MESEM öğrencileriyle gerçekleştirdiği çalışmada da 15 yaşındaki bir motorlu araçlar teknolojisi öğrencisinin sözleri, öğrencilerin iş kazalarına davetiye çıkaran bir ortamda çalışmak zorunda olduklarını ortaya koymaktadır:

“Ağır iş ağabey neticede. Kimse bize demiyor ki zaten başınıza bir şey gelmeyecek diye. Gelir illa ki. Gerektiğinde kaç tonluk arabanın altına giriyorsun. Kriko arabayı kaldırıyor kaldırmasına ama belli olur mu?”¹² (Öğrenci, s. 121)

Öğrencilerin MESEM’ler aracılığıyla maruz kaldığı sağlıksız çalışma koşulları okul yöneticileri ve öğretmenler tarafından da dile getirilmektedir:

“9. sınıflar buraya geldiklerinde çok küçükler. İki hafta önce buraya bir çocuk geldi, emin olun, sadece göz bebekleri görünüyordu. Odamıza bir girdi çocuk simsiyah, saçından ayağının ucuna kadar bildiğiniz çocuğu kömüre batırmış çıkarmışsınız gibi geldi. İş ortamından geldi. Daha 14 yaşında falan, 9. Sınıf öğrencisi. Üzerindeki metalik koku kaç metre öteden duyuluyor. Düşünebiliyor musunuz? Aslında o çocuk o ortamda olmamalı.”⁴¹ (Okul müdürü, s. 91)

Ayrıca araştırmalar, yetişkinlerle çocukların bir arada eğitim almasının problematik olduğunun da altını çizmektedir⁴¹.

“Mesleki eğitime dahil olmak için bir alt sınır var en az ortaokul mezunu olmak ama üst sınır yoktur. Yaşları kaç olursa olsun ortaokul mezunu ve daha yüksek öğrenime sahip bireyler mesleki eğitim alabilir. Bu durum bazen istismar konusu olabiliyor, bu konular bazen sıkıntı çıkarabiliyor.”⁴² (Okul yönetici)

MESEM kapsamında çalışan öğrencilerin iş yerlerinde tacize uğradığına yönelik haberler de basında geniş yer tutmuştur^{43 44 45}. Bu durum, MESEM modelinin, öğrencilerin istismara açık ortamlarda çalıştırılmasına yol açtığını göstermektedir.

MESEM’e giden bir çocuğun deneyimini daha iyi anlayabilmek için yalnızca çocukların MESEM’lerde neye maruz kaldığı değil aynı zamanda nelerden mahrum kaldığının da konuşulması gerekir.

Çocuklar için eğitimin en önemli mekânsal bileşeni okuldur. İdeal olarak okulun, çocuğun bilgi öğrenimine ek olarak aynı zamanda sosyal etkileşimlerde bulunduğu, güvenli ilişkiler kurduğu, öğretmenlerinden rehberlik alabildiği, kendini ve ilgi alanlarını keşfettiği, oyun oynayabildiği bir alan olması gerekir⁴⁶.

Fakat MESEM’ler aracılığıyla çocukların okulda geçirdikleri anların haftada bir güne sıkıştırılmış olması çocukların okulun sunduğu

sosyalleşme ve oyun imkanından da mahrum bırakılması anlamına geliyor. Kendisine “Arkadaşlarıyla oyun oynuyor musun?” diye sorulan 14 ve 15 yaşlarındaki iki MESEM öğrencisinin verdiği yanıtlar, MESEM’lerdeki çalışma koşullarının öğrencileri oyun hakkında mahrum ettiğini göstermektedir¹²:

“...Zamanım yok. Eve saat 10’da geliyorum, biraz telefona bakıyorum. Sonra yorgunluktan hemen uyuyakalıyorum.”
(Öğrenci, s. 124)

“Artık oyun oynayacak zamanım yok, işteki çıraklar dışında hiç arkadaşım da yok. Biraz para biriktirebilirim belki tekrar okula dönerim; oyun oynarım, top oynarım, dışarı çıkar, eğlenirim.”
(Öğrenci, s. 124)

Benzer şekilde, Diyalektik Araştırmalar Enstitüsü’nün yaptığı araştırma da öğrencilerin %77,8’i çalışma saatlerinden dolayı **sosyal hayatlarına hiç vakit ayıramadıklarını** (%43,2) veya az vakit ayırabildiklerini (%34,6); öğrencilerin yarısı ise çalışma hayatlarının sosyal hayatlarını (aile, arkadaşlar, hobiler) çok olumsuz etkilediğini belirtmiştir¹⁷.

3.3. Şiddete maruz kalma

MESEM öğrencileriyle gerçekleştirilen pek çok çalışma, iş yerlerinde psikolojik ve fiziksel şiddetin yaygın ve sıradanlaşmış bir deneyim haline geldiğini göstermektedir. Öğrencilerin aktarımları, şiddetin yalnızca istisnai durumlarda gerçekleşmediğini; aksine, gündelik iş ilişkilerinin bir parçası olarak normalleştirildiğini ortaya koymaktadır:

“Usta bana parçaları sök diyor ve başımda duruyor, hata yaparsam sinirleniyor.”¹³ (Öğrenci, s. 9)

“Bu durumlara sabrederek geliyorsun. Mesela ustanın dediği laflara sabretmen gerekiyor, her şeye sabretmen gerekiyor.
(Nasıl laflar kullanıyorlar?)
Bazen eşek diyor, hayvan diyor, sen bir şey öğrenemezsin diyor...”³³ (Öğrenci)

Diyalektik Araştırmalar Enstitüsü’nün bulgularına göre de öğrencilerin %53,6’sı işyerinde fiziksel veya psikolojik şiddete maruz kalmaktadır¹⁷. Bu şiddet yalnızca fiziksel şiddetle sınırlı kalmamakta; sürekli eleştirilme, aşağılanma, dışlanma ve tehdit edilme gibi psikolojik şiddet davranışlarını da kapsamaktadır. Dahası, öğrencilerin önemli bir kısmı maruz kaldıkları **bu şiddeti kimseyle paylaşmadıklarını** ifade etmektedir. Bu durum, şiddetin görünmezleşmesine ve sürekliliğine zemin hazırlamaktadır.

Oto sanayide MESEM öğrencileriyle yapılan saha araştırması da usta-çırak ilişkisinin pedagojik bir rehberlik ilişkisi olmaktan ziyade otoriter ve şiddet içeren, cezalandırıcı bir yapıda olabildiğini göstermektedir:

“Hocam bi çırağa önce çırak olduğunu hissettireceksiniz. İkincisi, bi işi bi kere tarif ediceksiniz. O tarif ettiğiniz işi tarif ettiğiniz gibi yapamuyosa, beş kardeşi çarpacaksınız (tokat atacaksınız). O zaman anasının garnında bu işi öğrenmiş gibi yapar bu işi.”²³ (Usta, s. 74)

Öğretmenler de öğrenciler okuldan çok işletmelerde vakit geçirdiğinden, öğrencilerin zamanla bu dili ve davranış biçimlerini içselleştirdiğini, işyerindeki hiyerarşik ve sert iletişim biçimlerinin öğrenciler tarafından yeniden üretilbildiğini belirtmektedir¹³.

Tüm bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, MESEM kapsamında çalışan öğrencilerin yalnızca uzun saatler ve düşük ücretlerle değil, aynı zamanda onur kırıcı, korkuya dayalı ve şiddet içeren bir çalışma ortamıyla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Bu durum, eğitimin temelinde yer alması gereken güvenli ve destekleyici öğrenme ortamının yerine MESEM’lerde **disiplin ve itaat üretmeye dayalı bir yapıya** bıraktığını ortaya koymaktadır.

Mit 4

“Öğrenciler MESEM’lerde denetlenen koşullarda eğitim alıyor.”

Millî Eğitim Bakanı Yusuf Tekin, 14 Aralık 2025 Pazar günü TBMM’de yaptığı konuşmada “İşletmeler 3308 sayılı Kanun’a uygunluk, program yeterliliği, usta öğretici niteliği, öğrencinin giyinme, dinlenme, sosyal alanlarının varlığı ve İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu çerçevesi içerisinde risk değerlendirmesi yapıp yapılmadığı bakımından tek tek incelenmektedir. Bu incelemeler sonunda şartları taşımayan işletmeler program kapsamına alınmamakta, program kapsamına alınan işletmeler rutin aralıklarla denetlenmekte ve en küçük bir eksiklik tespit edilmesi durumunda sözleşmeler feshedilmektedir.”³¹ ifadelelerini kullanmıştır.

Ancak sahada karşılaşılan bulgular **denetimlerin çoğu zaman kâğıt üstünde kaldığını, MESEM’de çalışan çocukların sıklıkla iş kazaları yaşadığını, iş yerlerinde yeterli önlemlerin alınmadığını ve öğrencilerin çoğu zaman güvenli olmayan koşullarda çalıştırıldığını** göstermektedir.

MESEM kapsamında çalışan çocukların iş kazalarına sıklıkla maruz kalması, iş yerlerindeki önlemlerin yetersizliğini açıkça ortaya koymaktadır. Araştırmalara göre, iş yerlerinde alınan önlemler çoğu zaman yalnızca bir ilk yardım çantasıyla sınırlı kalmakta, kazalar ise hastane gerektiren durumlar olmadıkça kayıt altına alınmamaktadır. Öğrencilerin aktarımları bu durumu çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır:

“Kaza durumunda ustanın yukarıda pansuman çantası var. Pansuman yapıyor. Hastanelik bir durum yoksa, hastaneye gitmiyoruz. Hastanelik olursa usta kendi götürüyor. Benim hastaneye gitmemi gerektirecek yaralanmam olmadı ama yaralandığım kaza çok oldu. Mesela benim buramdan tornavida girdi, arkadan çıktı. İşyerinde pansuman yaptık, işe yaradı. Yaralandıktan sonra biraz durdum, usta biraz dur dinlen dedi. Soğuk su verdi arkadaşlar. Çünkü elim ayağım titremişti. Dinlendikten sonra gel dedi. Aynı gün çalışmaya devam ettim.”³³

(Öğrenci)

“Fren tabancası tutukluk yapmıştı bir defasında. İşaret parmağım sıkıştı arasında. Kırıldı gitti parmak. Akşama kadar çalıştırdılar yine de. Akşam olduğunda baktım ki parmak şişmiş, mosmor. Anca o zaman gittim hastaneye. Ucuz atlattığımı söyledi doktor. Az daha derine inse parmağı koparıp atarmış.”⁴⁷
(Öğrenci)

Bu tür örnekler, iş kazalarının yalnızca yaygın olduğunu değil, aynı zamanda işyeri deneyiminin bir parçası haline geldiğini göstermektedir. Kazaların çoğu zaman kayıt altına alınmaması ve okul yönetimlerine bildirilmemesi ise denetim mekanizmasının en kritik zafiyetlerinden birine işaret etmektedir. Nitekim çocukların önemli bir kısmı yaşadıkları yaralanmaları **“iş kazası”** olarak dahi tanımlamamakta¹⁷ bu da kazaların görünmezleşmesine yol açmaktadır.

Nicel veriler de tabloyu doğrulamaktadır.

- » Kayseri'deki bir MESEM'de veri toplanan 18 yaş altı 221 öğrencinin %18,8'inin³⁵,
- » Denizli'deki bir MESEM'de veri toplanan 14-18 yaş grubundaki 348 çocuğun %27'sinin¹⁴,
- » Elazığ'daki bir MESEM'de veri toplanan 14-19 yaş grubundaki 230 öğrencinin %34,8'inin³⁴,
- » 463 MESEM öğrencisi/mezunuyla gerçekleştirilen bir araştırmada, görüşülen öğrencilerin %52,4'ünün¹⁷

iş kazası geçirdiği bulgulanmıştır.

Bu oranlar, iş kazalarının istisnai değil, **MESEM'e içkin bir sorun** olduğunu ortaya koymaktadır.

MESEM'li öğrenci çalıştıran işletmelerde 1 Ocak 2025 tarihine kadar iş güvenliği uzmanı veya işyeri hekimi görevlendirilmesi zorunluluğu olmaması^{ix 48}, iş yerlerinde yeterli önlemlerin alınmaması ile kullanılan makineler ve koruyucu ekipmanların esasında yetişkinler için tasarlanmış olması⁴⁹ gibi unsurlar zaman içerisinde iş kazalarına davetiye çıkarmıştır.

ix MEB, 23 Temmuz 2024 tarihli E-32661919-610-86 sayılı yazılı soru önergesi cevabında öğrencilerin çalıştıkları işletmelerde iş güvenliği uzmanı veya işyeri hekimi görevlendirilmesi zorunluluğu bulunmadığını belirtmiştir.

Nitekim Antalya’da MESEM kapsamında çalıştırıldığı işletmede vücudunun %80’i yanan B. H.’nin çalıştığı işyerinde yangın söndürme ekipmanının bulunmaması⁵⁰, Kilis’te 17 yaşındaki M. C. E.’nin iskele, korkuluk, file gibi koruyucu ekipmanlar olmadan çalıştırıldığı inşaatlardan düşerek hayatını kaybetmesi⁵¹ bu denetim eksikliklerinin somut sonuçlarıdır.

Resmî veriler dahi MESEM’lerde binlerce çocuğun, gelişimlerine uygun olmayan tehlikeli işlerde yaralandığını veya hayatını kaybettiğini doğrulamaktadır. MEB’in 14/04/2026 tarihli açıklamasına göre MESEM’lerde 10’u ölümlü 2608 iş kazası gerçekleşmiştir⁵². Öte yandan, MEB tarafından daha önce açıklanan verilerdeki çelişkiler ciddi bir **hesap verebilirlik sorununa** işaret etmektedir. Nitekim MEB,

- » 23/07/2024 tarihli açıklamasında 2023 yılı başından 2024 haziran ayına kadar MESEM’de ölümlü sonuçlanan 5 iş kazası olduğunu,
- » 12/06/2025 tarihli açıklamasında ise 2022’den bu yana 3’ü ölümlü 744 iş kazası gerçekleştiğini söylemiştir.

Bu durum, verilerin şeffaflığı ve tutarlılığı açısından sorgulanması gereken bir durumdur^x.

Dahası, mevzuat düzeyinde de önemli bir uyumsuzluk söz konusudur. MEB, 23/07/2024 tarihli açıklamasında yaşamını yitiren öğrencilerin tesisat teknolojisi ve iklimlendirme, metal teknolojisi, mobilya ve iç mekân tasarımı ile inşaat teknolojisi alanlarında öğrenim gördüğünü açıklamıştır. Bu alanlar ve **MESEM alan ve dal listesinde yer alan** metalurji teknolojisi, makine teknolojisi gibi pek çok başka alan Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik’te çocukların çalıştırılmasına izin verilen alanlar içinde **tanım-**

^x Her ne kadar MESEM’lerde yaşanan can kayıplarına dair veriler MESEM kapsamında toplam 10 çocuğun hayatını kaybettiğini söylese de İSİG Mec-lisi’nin verileri Eylül 2023’ten buyana MESEM’lerde toplam 18 can kaybının yaşandığını göstermektedir (bkz. İSİG. (2026, 31 Ocak). Çocuk İşçiliği ile Mücadeleye... 2025 yılında en az 94 çocuk işçi hayatını kaybetti. <https://www.isigmeclisi.org/21554-cocuk-isciligi-ile-mucadeleye-2025-yilinda-en-az-94-cocuk-isci-ha>)

lanmamıştır^{xi}. Bu çelişki, çocukların yasal olarak çalıştırılmamaları gereken işlerde MEB onayıyla fiilen çalıştırıldığını göstermektedir.

Mesleki Eğitim Kanunu'nun 10. maddesinde "Tehlikeli ve çok tehlikeli işler veya özellik arz eden mesleklere alınacak çırakların öğrenim ve yaş durumu, ilgili kuruluşların görüşü alınarak Bakanlıkça belirlenir." ibaresi yer almaktadır. Bu zamana kadar **öğrencilerin MESEM kapsamında çalıştıkları iş yerlerinde gerçekleşen ölümlere** baktığımızda,⁵³

- » 17 yaşındaki A. E. U. Manisa Soma'da çalıştığı inşaatda doğalgaz borusu döşerken yüksekten düşerek,
- » 17 yaşındaki M. C. E. Kilis'te çalıştığı inşaatda yüksekten düşerek,
- » 15 yaşındaki iç mekan mobilya teknolojisi öğrencisi E. C. Y. Kütahya'da üzerine sunta blokların devrilmesi sonucu,
- » 14 yaşındaki Özkanlar Metal Demir Çelik Endüstrisi AŞ işçisi A. T., İstanbul'da kafasının sac büküm makinesine sıkışması sonucu,
- » 17 yaşındaki Ö. Ç., Diyarbakır'da çalıştığı bir klimacıda klima takarken 2. kattan düşerek,
- » 16 yaşındaki elektrik tesisat bölümü öğrencisi Z. D., Manisa'da çalıştığı bir inşaatda elektrik tesisatı döşeme işi yaparken 5.kattan düşerek,
- » 17 yaşındaki elektrik bölümü öğrencisi U. D., Konya'da arıza gidermek için çıktığı bir elektrik direğinden arıtma havuzuna düşerek,
- » 15 yaşındaki A. K., Ankara'da doğalgaz ve tesisat işiyle uğraşan bir işletmede çalışırken asansör boşluğuna düşerek,
- » 16 yaşındaki E.D., Konya'da bir tarlada kuyu açmak için sondaj çalışması yapılırken elektrik akımına kapılarak,
- » 17 yaşındaki metalürji alanı öğrencisi Y. Y., hurda sarma makinesinin üzerine devrilmesi sonucu⁵⁴,

xi "Toprağın pişirilmesi suretiyle imal olunan kiremit, tuğla, ateş tuğlası işleri ile boru, pota, künk ve benzeri inşaat ve mimari malzeme işleri." 16 yaşını doldurmuş fakat 18 yaşını bitirmemiş genç işçilerin çalışabileceği işler arasında tanımlanmıştır. Ancak 'inşaat teknolojisi' alanı altında izin verilen işlerin, bu maddede belirtilen işlerle ne ölçüde örtüştüğü açık değildir. Öte yandan içerisinde "inşaat" kelimesinin geçtiği işler 27417 sayılı Resmî Gazete tebliğine göre tehlikeli veya çok tehlikeli işler arasında yer almaktadır.

hayatını kaybetmiştir^{xii}. Yukarıdaki çocukların hayatlarını kaybetmelerine sebep olan işlerle ilişkili olan işler, **27417 sayılı Resmî Gazete tebliğine** göre

- » Bina inşaatı ve tamirâtı, bina yıkımı işleri **çok tehlikeli**,
- » Bina dışı elektrik, gaz, telgraf, telefon, tesisâtı ve havai hat boru hattı inşaat, tamirat ve bakım işleri **çok tehlikeli**,
- » Ahşap mobilya sanayii, her tür ağaç eşya imal, işleme ve tamir işleri ile Madeni ya da metalden mobilya üretimi **tehlikeli**,
- » Metal yapı elemanları üretimi ve metalden gayri maddelerden diğer imalat işleri **tehlikeli**,
- » Bina dışı elektrik, gaz, telgraf, telefon, tesisâtı ve havai hat boru hattı inşaat, tamirat ve bakım işleri **çok tehlikeli**,
- » Sondaj işleri **çok tehlikeli**,
- » Demir ve çelik imali **çok tehlikeli**

işler arasında yer almaktadır.

Bu noktada her ne kadar Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik’te 2017 yılında yapılan düzenlemeyle “Mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumları öğrencilerine verilen; işletmede mesleki eğitim, staj ve çıraklık eğitimlerinin, uygulama alanına alınacak veya çıkarılacak işler ve yerler Milli Eğitim Bakanlığınca belirlenir.” maddesi eklenmiş olsa da MEB’in hangi pedagojik gerekçelerle Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının **çocuk ve genç işçilerin çalıştırılmasına izin verdiği alanların ötesinde yeni alanlar tanımladığı**, hangi gerekçelerle yukarıdaki işlerin yapıldığı yerlere adım bile atmaması gereken çocukların Bakanlık görüşüyle MESEM alan ve dalları aracılığıyla çalışmasının önü açıldığı tartışmaya açılma-

xii İş yerlerinde çalıştırılmaları sonucu hayatını kaybeden öğrenciler yalnızca MESEM’li öğrencilerle sınırlı değildir. Bu raporun yazıldığı günlerde 17 yaşındaki meslek lisesi E.T., Malatya’da çalıştığı inşaatta yüksekte düşerek hayatını kaybetmiştir (bkz. Sol. (2026, 19 Nisan). <https://haber.sol.org.tr/haber/cocuk-isci-cinayetleri-durmuyor-17-yasindaki-meslek-liseli-engin-yasamini-yitirdi-408600>.) Ayrıca, İŞİG’in verilerine göre 2013’ten 2024’ün ilk 5 ayına kadar toplam 695 çocuk iş cinayetlerinde hayatlarını kaybetmiştir (bkz. İŞİG. (2024, 11 Haziran). <https://www.isigmeclisi.org/21015-mesem-de-tarlada-sokakta-sanayide-insaatta-son-on-bir-yilda-en-az-695>.)

lıdır^{xiii}.

Denetim mekanizmasının yapısal sorunlarından biri de bu görevin büyük ölçüde koordinatör öğretmenlere bırakılmış olmasıdır. MEB, 11/03/2024 tarihinde yaptığı açıklamada öğrencilerin işletmede aldıkları beceri eğitimlerinin koordinatör öğretmenler tarafından düzenli olarak kontrol edildiğini ifade etmiştir⁵⁵. Ancak öğretmenlerin çok sayıda işletmeden sorumlu olması, denetimi fiilen imkânsız hale getirmektedir:

“Koordinatör öğretmen, sorumluluğundaki öğrenci ve işletme fazlalığından dolayı işyeri ortamında gerektiği gibi zaman geçiremiyor, öğrencinin mesleki gelişimini gözlemleyemediği gibi sadece öğrencinin devamsızlık durumunu takip edebiliyor.”²² (Okul müdürü, s. 2163)

“Öğretmenlerin yaklaşık 50 işyeri var; bu kadar yerde koşulları derinlemesine incelemek ya da öğrencilerle özel olarak görüşmek imkânsız.”¹³ (Okul müdürü, s. 10)

Ayrıca işverenlerin bu denetimleri çoğu zaman ciddiye almaması ve denetim sırasında koşulları geçici olarak değiştirmesi, denetimin etkisini daha da zayıflatmaktadır:

“İşletmeler koordinatör öğretmenin denetimini hiçe sayıyor. Yapılan yönlendirmeleri ve rehberliği uygulamıyor.”²² (Okul müdürü, s. 2163)

^{xiii} Mamur Işıklı ve diğerleri (2025) de Türkiye’de 18 yaş altındaki çırakların çalıştığı oto tamirciliği ve kaportacılık, ayakkabıcılık ve saraciye, mobilya ve inşaat gibi kimi alanların Türkiye’nin taraf olduğu Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) 182 No’lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi ile açıkça çeliştiğini belirtmektedir. (Bkz. Mamur Işıklı, Y., Canbulut, T., Budak, C. (2025). Türkiye’de Çıraklık Eğitimi Üzerine Eleştirel Kamu Politikası Analizi: Almanya ve Norveç Karşılaştırmasıyla Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Publicus*, (4), 156-211.)

“Öğretmenler işyerlerini haftalık ya da aylık denetliyor ama ustalar denetim sırasında öğrencilerin görevlerini değiştiriyor.”¹³ (Okul müdürü, s. 10)

Bu durum, denetimlerin yalnızca yetersiz değil, aynı zamanda kolayca manipüle edilebilir olduğunu göstermektedir.

Tüm bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, MESEM’lerde öğrencilerin **denetimli ve güvenli koşullarda eğitim aldığı yönündeki söylemin sahadaki gerçeklikle örtüşmediği** açıktır. Denetim mekanizmalarının yetersizliği, mevzuat çelişkileri ve hesap verebilirlik eksikliği, öğrencilerin iş sağlığı ve güvenliği açısından ciddi riskler altında çalıştığını göstermektedir.

Nitekim Yusuf Tekin’in 23.252 işletmenin öğrenci göndermeye uygun olmadığı gerekçesiyle sözleşmelerinin feshedildiğini açıklaması¹¹ MESEM’de öğrencilerin güvenli olmayan ortamlarda çalıştırıldığının itirafı niteliğindedir. Bu yönüyle MESEM sisteminin, resmi makamlarca dile getirildiği şekliyle denetimli bir eğitim ortamı olmadığı, aksine çocukların **tehlikeli işlerde büyük ölçüde korumasız** bırakıldığı bir çocuk işçiliği düzeni olarak işlediği görülmektedir.

Mit 5

“MESEM’ler öğrencilere bir yandan meslek öğrenme fırsatı sunarken bir yandan akademik eğitimlerine de devam etme fırsatı sunmaktadır.”

MESEM modelinin en sık dile getirilen iddialarından biri, öğrencilerin bir yandan işyerinde meslek öğrenirken diğer yandan akademik eğitimlerini sürdürebildiğidir. Nitekim Yusuf Tekin de bu durumu, “Okullarımızda sadece mesleki eğitim değil, aynı zamanda akademik eğitim de veriyoruz.”⁵⁶ sözleriyle ifade etmiştir.

MESEM’e devam eden öğrenciler, MESEM uygulamasının doğası gereği haftada yalnızca bir gün okula gitmektedir. Oysa normal koşullarda haftanın beş günü okulda bulunması gereken çocukların yalnızca bir gün teorik eğitim alması, bu eğitimin niteliğini baştan sınırlamaktadır. Bu kadar dar bir zaman diliminde hem akademik derslerin hem de mesleki teorinin etkili biçimde aktarılması mümkün değildir. Öğretmenler de bu durumun yüzeysel bir eğitimle sonuçlandığını belirtmektedir:

“Verilen eğitim çok donanımlı olmuyor. O da bir güne sığdırıldığı için açıkçası hızlandırılmış bir eğitim veriliyor.”⁵⁷
(Öğretmen, s. 40)

“Bir gün bir konu öğretiyorsunuz, ertesi hafta geldiğinde öğrenciler her şeyi unutmuş oluyor—biz yeterli eğitim veremiyoruz.”¹³ (Öğretmen, s. 8)

Öğrencilere ait aşağıdaki sözler de sistematik bir öğrenme sürecinin gerçekleşmediğini göstermektedir:

“Hiçbir şey öğrenmiyoruz. Hoca anlatıp geçiyor. Meslek lisesinde böyle değildi, daha ayrıntılı görüyorduk.”⁵⁷
(Öğrenci, s. 40)

“Okul derslerimiz verimli değil, zaten 1 gün geliyoruz, arkadaşlarla görüşüyoruz. Öğretmenler ders anlatmaya çalışıyor, ama ben kendimi derslere vermiyorum...”²⁶
(Öğrenci, s. 557)

Ayrıca, öğrencilerin büyük çoğunluğunun ağır çalışma koşulları nedeniyle okula yorgun, uykusuz ve tükenmiş bir şekilde gelmesi mevcut sınırlı eğitim süresinin dahi verimli kullanılmasının önünde engel oluşturmaktadır:

“Öğrenciler yorgun ve uykusuz geliyor, sanayideki çalışma koşulları ağır olduğu için derslerde fiilen yok gibiler; bu da öğretimi zorlaştırıyor.”¹³ (Öğretmen, s. 8)

Antalya'daki turizm sektöründe MESEM öğrencileriyle yapılan bir çalışma da öğrencilerin üzerindeki iş yükü ile okul derslerine yeterince vakit ayıramamaları arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur⁵⁸.

Araştırmalar ayrıca haftada bir gün olarak kurgulanan bu eğitimin fiilen dahi uygulanmadığı durumların yaşandığını ortaya koymaktadır. Sahadan elde edilen bulgular, bazı okullarda öğrencilerin okul günlerinde de işyerlerine yönlendirildiğini³⁵, kimi zaman ise derslerin hiç yapılmadığını göstermektedir:

“Yalan yok şimdiye kadar hiç ders görmedik. Sınava az kalınca hocalar bir iki şey anlatıyor.”³⁵ (Öğrenci)

Tüm bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, öğrencilerin haftada yalnızca bir gün alabildikleri teorik derslerin temel mesleki ve akademik becerilerin kazandırılması açısından yetersiz kaldığı, kimi zaman bu derslerin fiilen yapılmadığı, dolayısıyla MESEM modelinin öğrencilere hem mesleki hem akademik eğitim sunduğu iddiasının geçersiz olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Dahası, öğrenciler yalnızca akademik bilgiden değil, okulun sunduğu sosyalleşme, oyun ve keşif imkânlarından da mahrum bırakılmaktadır.

Bu yönüyle MESEM, eğitim ile çalışma arasında bir denge kurmak yerine, **eğitimi ikincilleştiren ve öğrencilerin nitelikli eğitime erişimini engelleyen bir hak ihlali** teşkil etmektedir.

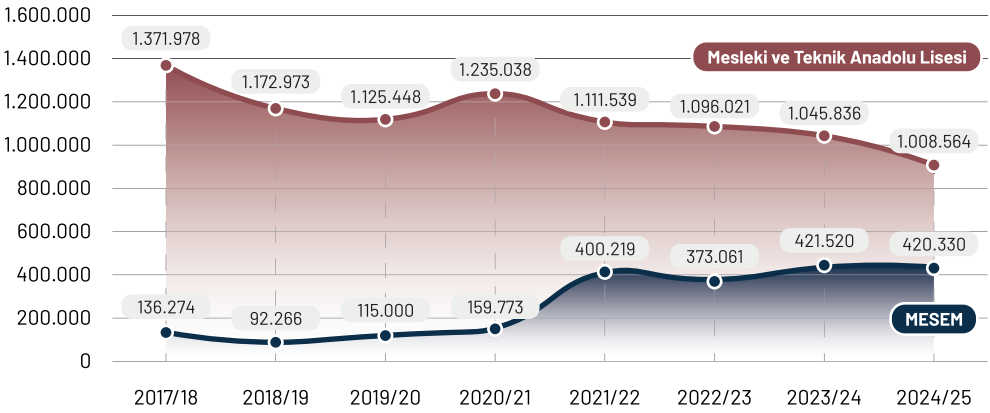
Mit 6

“MESEM’ler uluslararası uygulamalarla uyumlu bir uygulamadır.”

MEB, 27/11/2025 tarihinde yaptığı bir açıklamada MESEM programının örnekleri farklı ülkelerde de bulunan bir işyeri tabanlı mesleki eğitim programı olduğunu vurgulamıştır⁵⁹. Kuşkusuz çıraklık eğitimi pek çok ülkede uygulanan bir modeldir; ancak çıraklık eğitiminin hedef kitlesi ve işleyişi açısından Türkiye, diğer ülkelere önemli derece ayrılmaktadır.

Çıraklık eğitimi birçok ülkede ağırlıklı olarak yetişkinlerin dahil olduğu bir eğitim iken Türkiye'de giderek daha fazla çocuğun dahil olduğu bir yapı haline gelmiştir. Eski adı Çıraklık Eğitim Merkezi olan MESEM'lerin, 2016'da alınan kararla örgün eğitimin bir parçası yapılması ve 2021 yılında çırak ve kalfaların ücretinin devlet bütçesinden karşılanmaya başlamasıyla 18 yaş altı öğrencilerin MESEM'e kaydolması giderek daha yaygın bir uygulama haline gelmiş, zamanla mesleki ve teknik Anadolu lisesine giden öğrenci sayısı %25,5 azalırken MESEM'e kayıtlı öğrenci sayısı %208,4 artmıştır (Grafik 1).

Grafik 1 Mesleki ve teknik Anadolu lisesi ve MESEM'e giden öğrenci sayısının yıllar içindeki değişimi

Not: Grafikte yer alan veriler ilgili yılların Milli Eğitim Örgün Eğitim İstatistikleri dokümanları Tablo 2.10'dan alınmıştır.

Bir başka deyişle, bu dönüşüm öncesinde daha çok 18 yaş ve üzeri yetişkinlerin yer aldığı çıraklık sistemi, MESEM'lerin örgün eğitime dahil edilmesiyle birlikte 18 yaş altı çocuklar için yaygın bir yönlendirme alanına dönüşmüştür.

MİT 6 ı “MESEM’LER ULUSLARARASI UYGULAMALARLA UYUMLU BİR UYGULAMADIR.”

Bugün mesleki ve teknik ortaöğretimde öğrenim gören **1.681.100 öğrencinin %33,4’ü** (561.895 öğrenci) MESEM'lere devam etmektedir.

Bu tablo, Avrupa’daki çıraklık sistemleriyle karşılaştırıldığında belirgin bir farklılığa işaret etmektedir. Her ne kadar işyeri temelli eğitim bazı Avrupa ülkelerinde de lise öğrencileri için bir seçenek olsa da çıraklık eğitiminin esas olarak yetişkin eğitimi niteliğinde olduğu görülmektedir⁶⁰:

- » Belçika’da çıraklık eğitimi alan öğrencilerin çoğunluğu 18 yaşın üzerindedir.
- » Fransa’da çıraklık eğitimi alan öğrencilerin çoğu 20 yaş üstünde, yalnızca %19’u 18 yaş altındadır.
- » Almanya’da çıraklık eğitimi alan öğrencilerin ortalama yaşı 20’dir.
- » Yunanistan’da çıraklık eğitimi alan öğrencilerin ortalama yaşı 23’dür.
- » Hollanda’da çıraklık eğitimi alan kişilerin büyük bölümü 18-22 yaş aralığındadır.
- » Norveç’te çıraklık eğitimi alan öğrenciler işyeri temelli eğitime 18 yaşından sonra başlamaktadır.
- » Romanya’da işyeri temelli çıraklık eğitimi alan öğrencilerin %90’ı 25 yaşın üzerindedir.
- » Finlandiya’da çıraklık eğitimi alan öğrencilerin %94’ü 20 yaş üstündedir.

Türkiye’de ise durum tersinedir. Millî Eğitim Bakanlığının 12 Haziran 2025 tarihli açıklamasındaki⁶¹ veriler hesaplandığında **MESEM’li öğrencilerin %79,8’inin çocuk**, %20,2’sinin yetişkin olduğu görülmektedir.

Dolayısıyla Türkiye’de çıraklık eğitimi, uluslararası örneklerin aksine, esas olarak çocukların yönlendirildiği bir sistem haline gelmiştir.

Benzer bir ayrışma, çıraklığa başlama yaşı açısından da görülmektedir. Fransa, Almanya, Bulgaristan, Yunanistan, Hollanda, Romanya, Norveç ve Danimarka gibi ülkelerde çıraklık eğitimine başlamak için gereken yaş **en az** 16 iken, Türkiye'de bu sınır 14'tür⁶⁰. Bu durum, çocukların gelişimlerine uygun olmayan erken yaşlarda işgücü piyasasına dahil edilmesine yol açmaktadır.

Almanya ve Norveç'teki çıraklık eğitimini karşılaştıran bir çalışma da bu ülkelerdeki modellerin daha yüksek başlama yaşı, güçlü, sıkı denetim ve iş sağlığı mekanizmaları, eğitim ile işyeri arasında kurulan dengeli yapı ve sendikaların sürece doğrudan katılımı ile Türkiye'deki uygulamadan belirgin biçimde ayrıştığını göstermiştir⁶².

Tüm bu veriler, Türkiye'deki çıraklık eğitiminin Avrupa ülkelerindeki çıraklık eğitimiyle **içerik ve uygulama açısından önemli farklılıklar** barındırdığını göstermekte, dolayısıyla Türkiye'deki çıraklık eğitiminin uluslararası örneklerle uyumlu olduğu mitiyle çelişmektedir.

Mit 7

**“MESEM’ler Türkiye’nin
kalkınmasına hizmet
etmektedir.”**

Milli Eğitim Bakanı Yusuf Tekin, 19 Mart 2025 tarihinde sosyal medya hesabından yaptığı paylaşımda Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınması ve nitelikli insan kaynaklarına duyulan ihtiyacının karşılanmasında, mesleki ve teknik eğitimin hayati bir konumda olduğunu söylemiştir⁶³.

MESEM'in resmi internet sitesinde de "Çıraklık eğitiminin örgün ve zorunlu eğitim kapsamına alınması ile ekonomimizin temel yapı taşı olan işletmelerin çırak ihtiyacının karşılanması ... amaçlanmıştır."⁶⁴ ifadesinin yer alması da meslek lisesinin memleket meselesi olduğunu dile getiren söylemler de MESEM'lerin ve meslek eğitiminin Türkiye'nin kalkınmasına hizmet ettiğinin altını çizmektedir.

Ancak sahadaki bulgular ve kamu denetim raporları, MESEM'lerin kalkınmaya katkıdan ziyade önemli ölçüde **kamu kaynaklarının özel sektöre transfer edildiği** bir mekanizma haline geldiğini göstermektedir. Sistem kapsamında öğrencilerin ücretleri doğrudan devlet tarafından karşılanmakta ve işletmelere aktarılmaktadır. Bu durum, işverenlerin işgücü maliyetini neredeyse sıfıra indirirken, kamunun özel sektör lehine ciddi bir finansman yükü üstlenmesine yol açmaktadır. Bu noktada MESEM aracılığıyla İşsizlik Fonu'ndan özel sektöre aktarılan paranın **7,1 milyar TL'yi aştığı** iddia edilmektedir⁶⁵. Kamu kaynaklarının MESEM aracılığıyla özel sektöre transfer edilmesini "emeğin kendi sömürsünü finanse etmesi" olarak niteleyen bir gazeteci, bu durumu aşağıdaki sözlerle örneklendirmiştir:

"İşçi bir anne veya babanın her ay ücretinden İşsizlik Fonu adı altında yapılan zorunlu kesintiler bir havuzda (İSF) toplanıyor. Aynı ailenin MESEM kapsamında çalışan çocuğu, aslında ebeveyninin fonda birikmiş parasıyla patronu için "bedava işgücü" haline getirilmiş oluyor."⁶⁶

Oysa Avrupa'daki çıraklık modellerinin çoğunda, örneğin Avusturya, Almanya, Norveç, Hırvatistan, Macaristan, Hollanda, Bulgaristan, İsviçre, Letonya, Romanya ve Belçika'da, çırakların bütün ücretleri iş verenler tarafından karşılanmaktadır⁶⁰. Bu durum, Türkiye'deki MESEM modelinin finansman yapısının Avrupa'daki çıraklık sisteminden ayrıştığını; Türkiye'deki modelin işveren maliyetlerini **kamu kaynaklarıyla sübvans eden** bir mekanizma olarak işlediğini göstermektedir.

Dahası, **Sayıştay’ın 2023 yılı denetim raporu**, bu kaynak transferinin ciddi usulsüzlüklerle iç içe geçtiğini ortaya koymaktadır. Rapora göre,

- » İşletmelerin personel sayıları sistemde hatalı gösterilerek fazla ödeme alınmış,
- » 20 kişiden fazla personel çalıştıran işletmelerden mevzuata aykırı şekilde daha yüksek oranlardan devlet katkısı sağlanmış,
- » Bazı özel okullar kendilerini e-Okul sistemine işletme olarak ekleyip devlet katkısından yararlanmış,
- » Fiili olarak staj yapmayan öğrenciler e-Okul sistemine işletmelerin staj öğrencisi olarak kaydedilip ödeme yapılmış ve
- » Devlet katkısından faydalanamayacak olan kamu kurum ve kuruluşlarına devlet katkısı ödemesi yapıldığı tespit edilmiştir⁶⁷.

Bu durum, yalnızca bir politika tercihini değil, aynı zamanda **etkin denetimden yoksun bir kaynak dağıtım** sistemini işaret etmektedir.

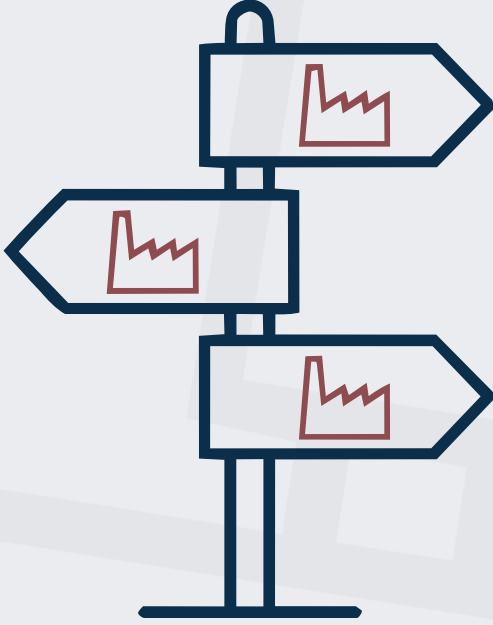
Benzer şekilde, yaş ve mezuniyet yılına bakılmaksızın en az lise mezunu bireylerin 27 hafta gibi bir sürede ustalık belgesi alabilmesini sağlayan “Ustalık Telafi Programı” aracılığıyla pek çok işletmenin çalışanlarını bu programa kaydettirerek haksız kazanç elde ettiğine dair bulgular bulunmaktadır. Programın herhangi bir kısıtlama olmadan devletin katılımcı başına asgari ücretin yarısını karşılaması, bazı işletmelerin mevcut çalışanlarını bu programa kaydederek maaş ve sigorta yükünü devlete devretmesine olanak tanımaktadır. Bir yönetici bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Ustalık telafi programı (UTP) için MESEM maddi çıkar kapısına dönüştü. Patronlar ellerinde işletmedeki tüm çalışanların bilgileriyle gelip onları UTP’ye kayıt yaptırmak istiyor. Çünkü çalışanın sigortasını ve asgari ücretin yarısı kadar olan maaşını, devlet kendisi ödüyor. Bu tarz büyük firmalar için kişi başına işletmelere ciddi miktarlarda para akışı sağlanıyor ve bu da devletimize büyük bir mali yük oluşturuyor. UTP ile birlikte bakanlık yeni işçilerin istihdamını sağlamak istiyor fakat işyerleri zaten var olan işçilerini kayıt yaptırdığı için istihdamın önu de kesilmiş oluyor.”²² (Okul müdürü, s. 2162-2163)

Bu durum, CHP İzmir Milletvekilleri Tuncay Özkan⁶⁸ ve Rahmi Aşkın Türeli⁶⁹ tarafından da Meclis gündemine taşınmış; bazı işletmelerin çalışanlarını "öğrenci" gibi göstererek sistemden haksız kazanç sağladığı iddiaları dile getirilmiştir. Nitekim bu iddialara ilişkin yürütülen soruşturmalar kapsamında **milyonlarca liralık kamu zararı** tespit edilmiş, çok sayıda kişi hakkında dava açılmış⁷⁰ ve bazı işletmeler kendilerine yapılan yersiz ödemeleri yasal faiziyle birlikte iade etmiştir⁷¹. MEB, UTP kapsamında Ağustos 2021-Ocak 2024 tarihleri arasında işletmelere toplam 28.658.717.525,01 TL'nin devlet katkısı olarak ödendiğini söylemiştir⁷².

Tüm bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, MESEM'lerin iddia edildiği gibi sürdürülebilir bir kalkınma aracı olmaktan ziyade, kamu kaynaklarının denetimsiz biçimde özel sektöre aktarıldığı ve **öğrencilerin sermaye için bedava işgücü olarak konumlandırıldığı** bir yapı ürettiği görülmektedir.

Özellikle sistemin öğrenciler için güvenceli ve sürdürülebilir bir istihdam yaratmadığı (bkz. Mit 2) dikkate alındığında, MESEM'lerin kalkınmaya katkı sunduğu yönündeki söylemin ampirik bir temele dayanmadığı, aksine mevcut haliyle kamu zararını ve yapısal eşitsizlikleri derinleştirme riski taşıdığı anlaşılmaktadır.

Mit 8

“MESEM’de okumak bir tercihtir.”

Millî Eğitim Bakanı Yusuf Tekin, "Türkiye Yüzyılı Mesleki ve Teknik Eğitim Zirvesi"nde 2025-2026 eğitim öğretim yılında liselere kayıt yaptıran öğrencilerin yaklaşık %43'ünün mesleki ve teknik eğitim veren okulları tercih ettiğini ifade etmiştir⁷³. Ancak sahadan elde edilen bulgular, Mesleki ve teknik ortaöğretimin bir parçası olan MESEM'lere yönelimin gerçek bir **"tercih"ten ziyade ekonomik koşullar** ve kurumsal yönlendirmeler sonucu gerçekleştiğini göstermektedir.

MESEM öğrencilerinin demografik özelliklerine dair bilgi içeren bu rapor kapsamında incelenen çalışmaların neredeyse tamamı, MESEM öğrencilerinin büyük ölçüde düşük gelirli hanelerden geldiğini ve ebeveynlerinin eğitim düzeyinin genellikle ortaöğretim ve altı olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda öğrencilerin **"MESEM seçimi", çoğu zaman aile bütçesine katkı sağlama ihtiyacının bir sonucudur**. Düşük gelirli ailelerden gelen öğrencilerin önemli bir kısmı MESEM'e, doğrudan gelir elde ederek aile bütçesine katkıda bulunmak için yönelmektedir:

"Maddi durumumuz iyi değil. Babam harçlık vermekte zorlanıyordu. 3 kardeşiz, babam inşaat işçisi. Anadolu Lisesindeydim. Derslerim normaldi. MESEM'lerin açıldığını duydum. MESEM'e geçerek aileme maddi katkı sunmak istedim."²⁶ (Öğrenci, s. 555)

"Nasıl okuyabiliriz ki? Evde eşya yok. Para yok. Hepimiz yeni işlere başladık. Ben çalışmazsam aç kalırız. Çalışırsam da zaten ders çalışmam. Okula gitmek istesem bile mümkün değil. Okul forması, çanta ve kitaplar çok pahalı."¹² (Öğrenci, s. 118)

Benzer şekilde başka bir öğrenci, aldığı ücretin önemli bir kısmını ailesine verdiğini belirtirken, **"Keşke öğrenci olsaydım dediğim çok oldu ilk başlarda. Ancak artık alıştım."**²¹ sözleriyle bu sürecin bir tercih olmaktan ziyade bir zorunluluk olduğunu dile getirmektedir. Okul yöneticilerinin "Vatandaşın olaya bakış açısı açıkçası para desteğinden ibaretti.", "Devlet katkısı açıklandığında, 65 yaşındaki birinin bile gelerek başvuruda bulunduğunu gördüm." sözleri⁵⁷ de MESEM'lere olan yönelimin ailelerin önemli bir kısmı için gelir elde

etme zorunluluğundan kaynaklandığını göstermektedir.

Çırakların aile gelirleri ile MESEM’i tercih etme motivasyonları arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışma, aile geliri ile çalışmaya başlama nedenleri arasında anlamlı bir bağ bulunduğunu ortaya koymuştur. Daha düşük gelirli ailelerden gelen çırakların MESEM’e yönelmesi, büyük ölçüde ailenin geçimini sağlama zorunluluğu ile doğru orantılıdır¹⁴. Benzer şekilde, Diyalektik Araştırmalar Enstitüsü’nün yaptığı araştırmaya katılan MESEM öğrencisi/mezunlarının %57,3’ü “Çalışmak size nasıl hissettiriyor?” sorusuna **zorunluluk** yanıtını vermiştir¹⁷.

Öğrencilerin MESEM’e yönelimi yalnızca ekonomik nedenlerle değil, aynı zamanda eğitim sistemi içindeki yönlendirme mekanizmaları ile de şekillenmektedir. Araştırmalar, okullarda özellikle akademik başarısı düşük olan, devamsızlık riski bulunan öğrencilerin okul tarafından MESEM’e yönlendirildiğini göstermektedir:

“Okulumuzda bir gün müdür yardımcıları MESEM’i tanıtım toplantısı düzenlediler. Özellikle dersleri kötü olan, sınıf tekrarı yapma ihtimali olan öğrenciler için bu toplantıyı yaptıklarını söylediler. Benim de notlarım çok kötüydü. Bazen öğretmenlerle de sorun yaşıyordum. Sonrasında MESEM’e geçtim”²⁶
(Öğrenci, s. 555)

Bu durum, Türkiye eğitim sisteminde akademik başarısızlık yaşayan öğrencilerin desteklenmesi yerine, bu öğrencilerin işyeri temelli çalışma biçimine yönlendirilmesine yönelik bir refleksin varlığını göz önüne sermektedir. Dahası, 2025-2026 eğitim öğretim yılı itibarıyla yapılan düzenlemeler de bu yönelim kolaylaştırılmıştır: Meslek liselerinde 9. sınıfta başarısız olan öğrencilerin belirli dersleri geçmiş olmaları halinde sınıf tekrarı yapmadan MESEM’e geçebilmeleri, bu programı bir “ikinci yol” olmaktan çıkarıp fiilen bir yönlendirme aracına dönüştürmektedir (Görsel 1).⁷⁴

Görsel 1 Bir okulun internet sitesinde paylaşılan MESEM'e yönlendirme örneği

9. SINIFTA SINIF TEKRARINA KALAN ÖĞRENCİLERE MESEM'DE 10. SINIFA DEVAM FIRSATI!

9. sınıfta başarılı olan ancak belirli şartları sağlayan öğrencilerimiz, eğitimlerine Mesleki Eğitim Merkezlerinde (MESEM) devam edebilecek.

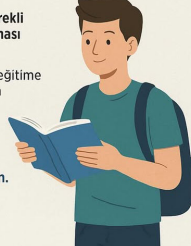
ŞARTLAR:

- Devamsızlıktan dolayı sınıfta kalmamış olmak,
- Türk Dili ve Edebiyatı, Matematik, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ile Tarih derslerinden en az iki tanesini geçmiş olmak,
- 31 Temmuz 2025'i tarihine kadar MESEM'e kayıt yaptırmak.

! Kayıt işlemleri için gerekli evrakların tamamlanması gerekmektedir.

Öğrencilerimize mesleki eğitime geçişte yeni bir yol sunan bu uygulama hakkında daha fazla bilgiye aşağıdaki bağlantıdan ulaşabilirsiniz:

<https://meslegimhayatim.meb.gov.tr/egitim/mesleki-egitim>

Bunun yanı sıra, uygulamanın yaygınlaştırılması ve 1 milyon öğrenciye ulaşma hedefi amacıyla okullara ve illere öğrenci kotaları verilmiştir. Kota baskısı altında olan okulların, özellikle devamsızlık riski taşıyan öğrencileri tespit ederek MESEM'e yönlendirme çabası içine girdiği görülmektedir:

“Bu kayıp öğrenci kitlesine okullar ulaşabilir denildiği için, her okula belli sayıda kayıt verildi. Ancak bu kayıtları doldurmak için oldukça zorlandık. Yani her il ve her okula birer kota konuldu. İller ve okullar kendi aralarında kıyaslanma durumu yaşadılar.”⁵⁷ (Okul yöneticisi, s. 31)

Bu yönlendirmeler sırasında öğrencilere “MESEM’in avantajları” çeşitli kamu spotları ve görseller aracılığıyla tanıtılmıştır (Görsel 2)⁷⁵.

Görsel 2 MESEM tanıtımlarında kullanılan bir poster

**MESLEKİ EĞİTİM MERKEZLERİNDE
ÖĞRENCİ SAYISI 1 AYDA %70 ARTTI**

3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu'nda yapılan değişiklik sonrası mesleki eğitim merkezlerine kayıtlı öğrenci sayısı, **159 binden %70'lik artışla 270 bine** yükseldi.

2022 yılı sonunda mesleki eğitim merkezlerinde kayıtlı öğrenci sayısında **hedef 1 milyon**

MESLEKİ EĞİTİM MERKEZLERİNİN AVANTAJLARI

- + **181 farklı daldaki** mesleki eğitim
- + Yaş sınırı olmaksızın **en az ortaokul mezunu** herkes için kayıt imkanı
- + Eğitim alanlarında **%88 istihdam oranı**
- + 9, 10 ve 11. sınıf öğrencilerine **1275 TL maaş**
- + 12. sınıftaki kalfalara **2125 TL maaş**
- + Meslek hastalığı ve iş kazası **sigortası**
- + **Ustalık belgesi** ve meslek lisesi diploması

Tüm bu veriler, MESEM'in öğrencilerin bireysel ilgi ve yetenekleri doğrultusunda yapılan özgür bir tercih değil, sistemin ihtiyaçları ve yönlendirmeleriyle şekillenen bir zorunluluk olduğunu göstermektedir. Bu koşullar altında "tercih"ten söz etmek mümkün değildir zira MESEM'e katılımın büyük ölçüde **ekonomik koşullar ve akademik başarısızlık** üzerinden işleyen eleme ve kurumsal yönlendirme mekanizmalarıyla belirlendiği anlaşılmaktadır.

Dolayısıyla MESEM, yapısal eşitsizlikleri yeniden üreten bir mekanizma olarak işlev görmektedir.

Değerlendirme ve Öneriler

Bu raporun ortaya koyduğu bulgular ışığında sorulması gereken temel soru şudur:

MESEM, kamusal fayda ve çocukların yüksek yararını mı gözetmektedir, yoksa esas olarak özel sektörün ucuz işgücü ihtiyacını karşılamaya mı hizmet etmektedir?

Resmî söylemde MESEM'lerin hem ülkenin kalkınmasına katkı sunduğu hem de öğrencilerin yararını gözettiği ifade edilmektedir. Nitekim Millî Eğitim Bakanı Yusuf Tekin, MESEM'e yöneltilen eleştirilere yanıt olarak "Biz bütün eleştirilere inat sektörle, bu konuda bize destek olmak isteyen meslek örgütleriyle eğitim öğretim süreçlerinde ülkemizin menfaatleri, çocuklarımızın ve gençlerimizin ali menfaatleri doğrultusunda çalışmaya devam edeceğiz."⁷³ sözlerini kullanmıştır.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da MESEM'li öğrencilere ödenen ücretin devlet katkısıyla ödeneceğini duyurduğu konuşmada "Bir dönem evlatlarımız arasında öz-üvey ayrımı yapan politikaların izleri silinmiştir. Ülkemizde artık herhangi bir okul türüyle ötekileştirme, adaletsizlik yoktur. Hangi lisede okursa okusun evlatlarımızın tamamı eşittir, aynı hak ve imkanlara sahiptir."⁷⁶ ifadelerini kullanmıştır. Ancak bu çalışma, MESEM'i meşrulaştıran mitlerle sahadaki gerçeklik yan yana getirildiğinde, oluşan tablonun bu söylemlerle örtüşmediğini ortaya koymuştur.

Araştırma bulguları, MESEM modelinin mevcut haliyle ne çocukların yüksek yararını gözetmediğini ne de kamusal faydayı öncelediğini göstermektedir. Aksine MESEM, **büyük ölçüde sosyoekonomik olarak dezavantajlı bırakılmış^{xiv} öğrencilerin** yönlendirildiği bir yapı olarak

xiv Eğitim politikalarında ve sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan "dezavantajlı" kavramı, eşitsizliklerin tanımlanmasında yaygın bir dilsel tercihtir. Ancak bu ifade, çoğu zaman bireylerin veya grupların içinde bulunduğu olumsuz koşulları doğallaştırma ve yapısal nedenleri görünmez kılama riskini taşır.

"**Dezavantajlı**" ifadesi, bir bireyin ya da grubun mevcut durumunu betimlerken, bu duruma nasıl geldiği konusunda tarafsız ya da belirsiz kalır. Sanki bu durum doğuştan, doğal ya da kaçınılmazmış gibi algılanabilir.

"**Dezavantajlı bırakılmış**" ifadesi ise edilgen yapısıyla bireylerin içinde buldukları sosyoekonomik, kültürel veya coğrafi dezavantajların rastlantısal değil, belirli sosyal, ekonomik ve politik yapıların sonucu olduğunu ima eder. Bu yönüyle, mevcut eşitsizliklerin birer sistemsel dışlama, ihmal ya da ayrımcılık biçiminde üretildiğini ortaya koyar. Bu açıdan bakıldığında, ikinci ifade yapısal eşitsizlikleri ve kurumsal ihmalleri görünür kılar.

eğitim yoluyla toplumsal ayrışmayı derinleştirmekte ve mevcut eşitsizlikleri eğitim aracılığıyla yeniden üretmektedir. Öğrencilerin önemli bir kısmı ekonomik zorunluluklar nedeniyle erken yaşta işgücüne katılmakta, eğitim hakları fiilen sınırlanmakta, ağır ve tehlikeli koşullarda çalıştırılmakta, en nihayetinde çocukluk deneyimleri ev ile işyeri arasına sıkıştırılmaktadır.

Bu yönüyle MESEM uygulaması, Türkiye'nin de ilk imzacılarından olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de⁷⁷ yer alan aşağıdaki temel ilkelerle de açık biçimde çelişmektedir:

- » Taraf Devletler, bu Sözleşme'de yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana-babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle **hiçbir ayırım gözetmeksizin** tanır ve taahhüt ederler. (Madde 2-1)
- » Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, **çocuğun yararı** temel düşüncedir. (Madde 3-1)
- » Taraf Devletler, çocuğun **eğitim hakkını tanır** ve bu hakkın fırsat eşitliği temelinde kademeli olarak hayata geçirilmesi için okula düzenli devamın sağlanması ve okul terkinin azaltılması yönünde önlemler alır. (Madde 28-1)
- » Taraf Devletler çocuğun **dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama** ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma **hakkını** tanırlar. (Madde 31)
- » Taraf Devletler, çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı **korunma hakkını** kabul ederler. (Madde 32-1)

Benzer şekilde, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın eğitim hakkını güvence altına alan 42. maddesi, çocuğun korunmasına ilişkin 41. maddesi ve "kimsenin **yaşına uygun olmayan işlerde** çalıştırılmayacağı"nı düzenleyen 50. maddesi ile de mevcut uygulamalar arasında

önemli bir uyumsuzluk bulunmaktadır⁷⁸.

Bu rapor kapsamında incelenen çalışmaların büyük bölümü, MESEM’lerde tespit edilen sorunların giderilmesi için çeşitli iyileştirme önerileri sunmaktadır. Benzer şekilde Avrupa Birliği Komisyonu’nun 2022 Türkiye Raporu’nda da çıraklık sisteminin çocuk haklarını ihlal etmeyecek biçimde yeniden düzenlenmesi gerektiği vurgulanmıştır⁷⁹. Bu değerlendirmeler, mevcut sistemde ciddi aksaklıklar bulunduğunu ve MESEM’lerin koşullarının daha iyi hale gelmesini sağlayacak düzenlemelere olan ihtiyaçtan bahsetmiştir.

Ancak burada daha temel bir soru ortaya çıkmaktadır

Bu raporda ele alınan tüm sorunlar giderilse, MESEM’e ilişkin öne sürülen mitlerin tamamı doğru kabul edilse bile, bu modele karşı çıkmak gerekir miydi?

Bu soruya verilecek yanıt yine de **evettir**. Zira MESEM’in temel yapısı, çocukların okulda olması gereken sürenin büyük bir kısmını işyerinde çalışarak geçirmesine dayanmaktadır. Bu durum, çocukların eğitim, dinlenme, oyun ve sosyalleşme haklarını ihlal etmekte; **çocukluk deneyimini işçileştirmektedir**. Dolayısıyla mesele yalnızca uygulamadaki aksaklıklar değil, modelin kendisinin çocuk hakları ve eğitimde eşitlik ilkeleriyle uyumsuzluğudur.

Bu durum, çocuklar arasında zaman, deneyim ve gelecek imkanları açısından derin bir eşitsizlik yaratmaktadır: Bu model olduğu sürece bir grup öğrenci haftada 5 gün okulda eğitim görür, karne sevinci yaşar, ara tatil yaz tatili günlerinde dinlenme ve sosyalleşme imkânlarından yararlanırken; diğer bir grup öğrenci uzun çalışma saatleri içinde **bu haklardan mahrum** kalacaktır. Bu noktada, MESEM’lerin koşullarını iyileştirmeye yönelik öneriler eğitime dayalı ayrımcılığı normalleştirmekte ve yeniden üretmektedir^{xv}.

Bu konuda çocukların üstün yararını önceleyen ve eğitim hakkını garanti altına alan bir yaklaşım, “MESEM problemi”ni yalnızca çıraklık eğitimiyle ilgili bir mesele olarak değil, Türkiye’deki ortaöğretim ve meslek eğitimi sisteminin yapısal sorunları, yoksulluk ve eşitsizlik mekanizmalarıyla iç içe bir olgu olarak ele almayı gerektirir.

^{xv} Eğitime dayalı ayrımcılık ile ilgili kapsamlı bir tartışma için bkz. Somel, N. (2022). Eğitime dayalı ayrımcılık. İçinde olduğu kitap: *Cumhuriyet ve Çağdaş Eğitim*. Cumhuriyet Kitapları.

Bu noktada, göz ardı edilmemesi gereken temel noktalardan biri, mesleki eğitim programlarında ağırlıklı olarak sosyoekonomik açıdan dezavantajlı bırakılmış öğrencilerin yer aldığı gerçeğidir⁸⁰.

Sınava ve öğrenci seçimine dayalı sistemde, kültürel ve maddi sermayesi yüksek aileler daha fazla kaynağa erişebilirken⁸¹, lise düzeyinde yapılan sıralama sınavları aracılığıyla öğrencilerin mesleki ya da akademik eğitim yollarına yönelimi, öğrencilerin bireysel ilgi ve tercihlerden ziyade çok büyük ölçüde aile geçmişi ve yaşam koşulları tarafından belirlenir⁸².

Dolayısıyla, üniversite eğitimine kadar öğrencileri ayrıştıran bir eğitim sistemi mevcut **toplumsal eşitsizlikleri telafi etmek yerine**, farklı eğitim yolları üzerinden yeniden üretir. MESEM'ler bu durumun en ekstrem örneğidir. Bu raporun bulguları da mesleki eğitimin beceri kazandırmaya yönelik nötr bir alan olmadığına, aksine toplumsal eşitsizlikleri yeniden üreten bir mekanizma olarak işlediğine işaret eden eleştirel literatürle örtüşmektedir⁸³.

Bu yaklaşıma göre mesleki eğitim; sınıfsal, cinsiyete dayalı ve diğer toplumsal ayrışmaları yeniden üretirken, işgücü piyasasının ihtiyaçlarını önceleyen bir araç olarak işlev görür^{xvi}. Türkiye bağlamında da mesleki eğitim tarihsel olarak daha çok alt sınıflardan gelen öğrencileri belirli iş kollarına yönlendiren bir yapı sunmuş; ancak 1980'lerden itibaren neoliberal politikalarla birlikte bu yapı daha da dönüşmüştür⁸⁴.

Önceden görece düşük statülü de olsa istikrarlı istihdam sağlayabilen bir alan olan mesleki eğitim, günümüzde giderek güvencesiz, düşük ücretli ve düşük nitelikli işlere geçişin bir kanalı haline gelmiştir⁸⁴.

Bu durum, mesleki ve teknik ortaöğretimde okuyan öğrencilerde belirsizlik, hayal kırıklığı ve kaygıya yol açmaktadır⁸⁴. Dahası, neoliberal söylemin bireysel çaba, dayanıklılık ve "hak eden kazanır"

^{xvi}İstanbul Ticaret Odası (İTO) Başkanı Şekib Avdagiç'in, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Vedat Işıkhan'ın konuk olduğu İTO Eylül ayı meclis toplantısında, İstanbul'daki sermayedarların iş ve çalışma hayatına ilişkin dile getirdiği 12 beklentiden birinin "Haftada bir gün okulda eğitim, dört gün iş yerlerinde çalışmaya imkân veren Mesleki Eğitim Merkezi (MESEM) sistemine ağırlık verilmeli." olması bu duruma bir örnektir.

anlayışını öne çıkarmasıyla birlikte öğrenciler, içinde buldukları dezavantajlı konumu yapısal eşitsizlikler yerine kendi bireysel yeter-sizlikleriyle açıklama eğilimine gitmekte, bu durum hem eşitsizliklerin meşrulaşmasına hem de yeniden üretilmesine hizmet etmektedir⁸⁴.

Ekonomik yoksunluk ise bu süreci daha da derinleştiren zincirleme etkiler üretmektedir^{xvii}. Yoksulluk^{xviii} çocukları çalışma hayatına iterken, çalışması gereken öğrenciler devamsızlık yapmakta, dersleri takip etmekte zorlanmakta ve akademik olarak geride kalmaktadır. Bu durum **akademik başarısızlığa** ve zamanla **okuldan kopuşa** yol açmaktadır. Ancak MESEM aracılığıyla öğrencilerin sınıf kaybı yaşamadan bir üst seviyeye geçebilmesi ve aynı zamanda gelir elde edebilmesi, bu modeli sosyoekonomik açıdan dezavantajlı bırakılmış haneler için “cazip” hale getirmektedir. Böylece MESEM aracılığıyla eğitimden dışlanma, bireysel bir “tercih” ya da “başarısızlık” meselesi olmaktan çıkıp **yapısal bir eşitsizlik sorunu** haline gelmektedir.

Bu nedenle eğitim politikaları, yalnızca okul sistemi içinde değil; sosyal politika alanlarıyla bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır⁸⁵. Barınma, gelir dağılımı, temel hakların garanti altına alınması, sağlık ve istihdam politikalarıyla birlikte düşünülmeyen bir eğitim reformunun kalıcı çözüm üretmesi mümkün değildir. Öğrencilerin çok boyutlu ihtiyaçlarını merkeze alan, **kanıta dayalı ve eşitlikçi** politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda öneriler, aşağıda sıralanmıştır.

- » Eğitim sisteminde karşılaşılan problemler, öğrencilerin bireysel sorunları olarak görülmemelidir. Dolayısıyla problemler karşı-

xvii Bu çerçevede fırsat maliyeti kavramı da kritik bir rol oynamaktadır. Fırsat maliyeti, bir karar alındığında vazgeçilen alternatifin değerini ifade eder. Eğitim bağlamında bu, çocuğun okula devam etmesi halinde çalışarak elde edebileceği gelirden vazgeçilmesi anlamına gelir. Özellikle düşük gelirli haneler için bu maliyet oldukça yüksektir. Bu nedenle birçok aile için çocukların eğitime devam etmesi, doğrudan bir gelir kaybı anlamına gelmekte, bu da çocukların erken yaşta işgücüne katılmasını teşvik eden yapısal bir baskı yaratmaktadır.

xviii Yoksulluğun akademik başarı üzerindeki etkisi yalnızca çocuk işçiliği ile sınırlı değildir. Öğrenme araçlarına (örn. kitap, kırtasiye, uygun çalışma alanı, internet erişimi, ek destekler) sınırlı erişim, yetersiz beslenme ve uyku, kaygı, stres gibi psikososyal etkilerin hepsi akademik başarı üzerinde önemli etkilere sahiptir. Sosyo-ekonomik seviyenin akademik başarı üzerindeki etkisini hakkında kapsamlı bir meta analiz çalışması için bkz. Şirin, S. R. (2005). Socioeconomic status and academic achievement: A meta-analytic review of research. *Review of educational research*, 75(3), 417-453.

sındaki çözümler sistemli bir bakış açısıyla üretilmeli, çözüm çocukları işyerlerine yönlendirmede değil, eğitimi ve okulu çocuklar için anlamlı hale getirmede aranmalıdır. Zorunlu eğitim çağındaki çocukların eğitimden kopuşunu önlemek temel öncelik olmalıdır.

- » Kapsayıcı, eşitlikçi ve öğrencinin iyi oluşunu merkeze alan; okul aidiyetini güçlendiren ve olumlu okul iklimini destekleyen politikalar geliştirilmelidir.
- » Devamsızlık ve okul terkinin nedenleri, öğrencilerin görüşleri de dahil edilerek çok paydaşlı ve bütüncül biçimde analiz edilmelidir.
- » Akademik desteğe ihtiyaç duyan öğrenciler için destek mekanizmaları sağlanmalıdır.
- » Okul terki riski taşıyan öğrencileri erken aşamada tespit edecek erken uyarı ve izleme sistemleri güçlendirilmelidir.
- » Tüm öğrenciler için ücretsiz ve sağlıklı okul yemeği sağlanmalı, okullara erişim güvenli hale getirilmelidir.

Sonuç yerine: Eğitim kimin için, ne için?

MESEM'e karşı benimsenecek tavır, yalnızca teknik bir model eleştirisi değil; eğitimin bu toplumdaki işlevine dair köklü bir perspektifi içinde barındırır. Kişilerin toplumda çaba ve zekâlarıyla orantılı bir biçimde hak ettiği yerlere geleceğini iddia eden meritokratik anlatı, eğitimi bireysel bir kurtuluş aracı olarak pazarlarken, sistem içerisindeki "başarısızlıkların" veya "yeterince iyi olamamanın" sorumluluğunu bireylere yükler.

Bu yaklaşım, "sokakta olacağına işyerinde olsun" diyerek MESEM'i yoksul çocuklar için bir "çıkış kapısı" gibi sunmakta, MESEM sistemindeki aksaklıkların giderilmesiyle MESEM'lerin Türkiye'deki gençlerin geleceğine katkı sağlayacağını savunmakta ve MESEM modelinin iyileştirilmesi için sistem içi "çözümler" üretmeye çalışmaktadır.

Oysa eğitimi **toplumsal bir eşitlik mücadelesi ve her çocuğun doğuştan kazandığı bir hak olarak gören** kişiler için MESEM, "iyileştirilecek bir aksaklık" değil, çocuk haklarına ve eğitimde eşitlik ilke-

sine taban tabana zıt bir çocuk işçiliği rejimidir.

Bu yaklaşıma göre ise eğitimi okuldan koparıp işyerine, öğretmeni usta öğreticiye, öğrenciyi ise **patronlar için "bedava işçiye"** dönüştüren bu yapı hiçbir surette zorunlu eğitimin bir parçası olamaz. Bu modelin zorunlu eğitimin bir parçası haline getirilmesi, çocuğun üstün yararını önceleyen bir eğitim reformu değil, çocukların okulda geçirmesi gereken süreyi sermayenin kâr hirsına kurban eden bilinçli bir politik tercihin ürünüdür.

Bu tercih; Türkiye'deki çocukların hepsine kamusal, laik, bilimsel, gelecek vadeden bir gelecek sunmak yerine, emeği sömürüye en açık olan çocukları sermayenin hizmetine sunmayı seçmiştir. MESEM, yoksulluğu tasfiye etmek bir yana, çocukları sosyo-ekonomik koşulları üzerinden düşük ücretli ve güvencesiz bir çalışma rejimine hapsederek, yoksulluğu sermaye lehine yöneten ve sınıfsal uçurumları eğitim eliyle derinleştiren bir mekanizma olarak işlemektedir.

Bugün MESEM'leri kimlerin güzellediğine ve bu merkezlerde kimlerin çocuklarının çalıştırıldığına bakmak, sistemin sınıfsal karakterini tüm çıplaklığıyla ortaya koymaktadır. Söylem katında MESEM'i "ülkenin kurtuluşu" olarak pazarlayanların çocukları kolejlerde geleceklerini inşa ederken, kronik yoksulluk yaşayan hanelerin çocukları, Organize Sanayi Bölgelerinde, fabrikalarda, inşaatlarda "ucuz işgücü" olarak çalıştırılmakta, yaralanmakta, hayatlarını kaybetmektedir. **Sosyal bir hukuk devletinin görevi, yoksul çocuklara işyeri kapılarını göstermek değil, yoksulluğu ve eşitsizliği ortadan kaldıracak politikalarla birlikte tüm çocuklar için eşit, parasız ve kamusal bir eğitim sağlamak olmalıdır.**

Bu raporun bulguları, eğitimi toplumsal bir eşitlik mücadelesi olarak gören ve çocukların haklarını, adaleti ve eşitliği gerçek manada savunan herkesi MESEM modeline karşı çıkmaya davet etmektedir. Çözüm, zorunlu eğitimin bir parçası olarak sunulan MESEM'in tasfiye edilmesi, yerine ulusal mevzuatlar ve uluslararası iyi örneklerle uyumlu, gençlerin güvenliğini, iyi oluşunu ve nitelikli mesleki eğitimi merkeze alan bir çıraklık eğitiminin, zorunlu eğitimini tamamlamış, 18 yaş üstü ne eğitimde ne istihdamda olan (NEET) gençlere gelecek vadeden bir yapıda sunulmasıdır.

Kaynakça

- 1 MEB. (2025). Millî Eğitim istatistikleri: Örgün eğitim 2024-2025. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. <https://sgb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-istatistikleri-orgun-egitim-2024-2025/icerik/768> ve TÜİK. (2025). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuc-lari-2024-53783> kullanılarak hesaplanmıştır.

- 2 <https://e-mesem.meb.gov.tr/> adresinden 15.05.2026 tarihinde erişilmiştir.

- 3 MEB HBÖGM (2025) İzleme ve Değerlendirme Raporu 2024. https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2026_03/69b7ce-de53372900372680_HBOGM_2025_YILLI_IZLEME_VE_DEGERLENDIRME_RAPORU.pdf

- 4 MEB SGB. (2024). E-32661919-610-86 sayılı yazılı soru önergesi cevabı. 23 Temmuz 2024. <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y2/T7/WebOnergeMetni/f26a9813-a75c-46d2-9b7b-42869448c7b7.pdf>

- 5 MEB MTEGM. (t. y.). Mesleki eğitim merkezleri. <https://meslegimhayatim.meb.gov.tr/egitim/mesleki-egitim>

- 6 MEB MTEGM. (t. y.). Mesleki ve teknik eğitim ile ilgili merak edilenler. https://meslegimhayatim.meb.gov.tr/photos/2025/09/15/mesleki-ve-teknik-egitim-ile-ilgili-merak-edilenler_68c7f7f03091d.pdf

- 7 Özer, M. ve Suna, H. E. (2022). 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu'nda Yapılan Değişiklik Sonrası Mesleki Eğitim Merkezi Programlarının 2022 Yılı İlk Üç Aylık Performans Değerlendirmesi. *International Journal of Turkish Education Sciences*, 10(18), 1-17. <https://dergipark.org.tr/en/pub/goputeb/article/1100153>

- 8 Sorgun Mesleki Eğitim Merkezi. (t. y.). 36 soruda mesleki eğitim sıkça sorulan sorular. https://sorgunmem.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/66/07/209434/dosyalar/2020_02/13131855_SYkca_Sorulan_Sorular.pdf

- 9** İstanbul Tuzla İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü. (2025). 9. sınıfta sınıf tekrarına kalan öğrencilere MESEM’de 10. sınıfa devam fırsat. <https://tuzla.meb.gov.tr/www/9-sinifta-sinif-tekrarina-kalan-ogrencilere-mesemde-10-sinifa-devam-firsat/icerik/1956>
- 10** MEB SGB. (2025). E-32661919-610-127 sayılı yazılı soru önergesi cevabı. 27 Kasım 2025. <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y4/T7/WebOnergeMetni/3c64bd9e-572a-4e93-85e4-a-d4c64e6fce8.pdf>
- 11** TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı. (2025). 14 Aralık Perşembe tarihli bütçe tutanağı. <https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/Tutanak/28/4/32/Ham/862bc2f5-6f7d-4ac8-b6c6-59c5a2c7d053.pdf>
- 12** Korkmaz, N. (2025). Child labor exploitation: Experiences of student-workers in vocational training centers in Türkiye. *Journal for Critical Education Policy Studies (JCEPS)*, 22(3), 110-129. <https://www.jceps.com/wp-content/uploads/2025/01/22-3-5.pdf>
- 13** Ernas, S., & Taşkın, P. (2025). Vocational education for refugee students in Türkiye: Navigating social exclusion, poverty, and precarity in a stratified policy context. *International Journal of Educational Research*, 133, 102758. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2025.102758>
- 14** İçli, G., & Bağış, R. C. (2018). Çocuk emeğine ve çıraklık eğitimine sosyolojik bir yaklaşım: Denizli kent örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (33), 157-167. <https://dergi-park.org.tr/tr/pub/pausbed/article/397310>
- 15** MEB. (2021) Mesleki eğitim merkezlerini güçlendirecek yeni düzenleme. <https://www.meb.gov.tr/mesleki-egitim-merkezlerini-guclendirecek-yeni-duzenleme/haber/22980/tr>
- 16** Şehit Yusuf Kenan Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi. (t.y.). https://sehiyusufkenan.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/34/21/967507/dosyalar/2024_05/14220540_ustaogreticilik-nedir.pdf?CHK=16cf01e5831f8f4b49861d32e84a105f

17 Diyalektik Araştırmalar Enstitüsü. (2026). MESEM Öğrencileri Çalışma Yaşamı ve Eğitim Anketi Sonuç Raporu. https://heyzine.com/flip-book/7f8498c7e3.html?utm_source=ig&utm_medium=social&utm_content=link_in_bio#page/1

18 Küçükaslan, F. (2022). *Mesleki Eğitim Merkezlerinde istihdamın öğretmen ve eğitim yöneticisi görüşlerine göre değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bahçeşehir Üniversitesi.

19 Esen, D. (2023, 27 Eylül). 'Resmi çocuk işçi' ölümüne çalışıyor. BirGün. <https://www.birgun.net/haber/resmi-cocuk-isci-olumune-calisiyor-471604>

20 T24. (2024, 14 Ocak). MESEM kapsamında çalıştırılan çocuğun kafası makineye sıkıştı: Yaşam savaşı veriyor! https://www.t24.com.tr/gundem/mesem-kapsaminda-calistirilan-cocugun-kafasi-makineye-sikisti-yasam-savasi-veriyor,1147266?_t=1778803200024

21 Aktaş Salman, U., & Kesbiç K. (2024). MESEM'li Öğrenciler Anlatıyor. ERG Blog. <https://egitimreformugirisimi.org/mesemli-ogrenciler-anlatiyor/>

22 Özkan, N., & Göktürk, Ş. (2023). Mesleki ve teknik eğitim kurumlarında mesleki eğitim merkezi uygulamasının okul paydaşları açısından incelenmesi. *Ulusal Eğitim Dergisi*, 3(11), 2153-2175. <https://uleder.com/index.php/uleder/article/view/400>

23 Yeşilyurt, S. (2025). *Mesleki Eğitim Merkezlerinde Çıracılık Eğitim Sürecinin Etnografik Ve Fenomenolojik Analizi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Giresun Üniversitesi.

24 Korkmaz, N. (2026). MESEM'e itiraz. *Kamucu Eğitim*, 4, 48-49.

25 MEB SGB. (2026). E-32661919-610- 159 sayılı yazılı soru önergesi cevabı. 6 Şubat 2026. <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublic-File/D28/Y4/T7/WebOnergeMetni/be7d363c-1fd1-4669-8adb-ccca70657eba.pdf>

26 Kayıkcı, K., & Aksoy, B. (2025). Mesleki Eğitim Merkezi (MESEM) Eğitim Paydaşlarının MESEM Uygulaması Hakkındaki Görüşleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 548-568. <https://dergipark.org.tr/en/pub/mersinefd/article/1585210>

27 TBMM. (2024). 3434 sayılı soru önergesi. 26 Ocak 2024. <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y2/T7/WebOnergeMetni/a5d5c1d2-33d1-4274-b974-cf5d6d86a12b.pdf>

28 MEB SGB. (2024). E-32661919-610- 54 sayılı yazılı soru önergesi cevabı. 25 Mart 2024. <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y2/T7/WebOnergeMetni/053bb2c3-0832-4e38-af2d-fb5b4ce7c5ab.pdf>

29 Mesleğim Hayatım. (t. y.). Mesleki ve Teknik Eğitim ile İlgili Merak Edilenler. Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü. https://meslegimhayatim.meb.gov.tr/photos/2025/09/15/mesleki-ve-teknik-egitim-ile-ilgili-merak-edilenler_68c7f7f03091d.pdf

30 Bolatcan, E. C. Çocuklar denetimsiz, ücretsiz, güvencesiz çalışıyor. BirGün. <https://www.birgun.net/haber/cocuklar-denetim-siz-ucretsiz-guvencesiz-calisiyor-547778>

31 İlyasoğlu, B. (2024, 4 Mart). *Bakan Tekin: Birçok çocuğumuz meslek liselerinden istihdam garantili mezun oluyor*. DHA. <https://www.dha.com.tr/gundem/bakan-tekin-bircok-cocugumuz-meslek-liselerinden-istihdam-garantili-mezun-oluyor-2369702>

32 Şenel, A. K., Demirtaş, D., Kumlu, S., Şişman, E. E. (2025). Bir Bakışta Eğitim 2025: Türkiye Üzerine Değerlendirme ve Öneriler. *TEDMEM*. <https://tedmem.org/yazilar-detay/bir-bakista-egitim-2025-turkiye-uzerine-degerlendirme-ve-oneriler>

33 FİSA Çocuk Hakları Merkezi. (2024). Mesleki Eğitim Merkezi (MESEM) öğrencilerinin (çırakların) haklara ve özgürlüklere erişim raporu. <https://chm.fisa.org.tr/mesleki-egitim-merkezi-ogrencilerinin-ciraklarin-haklara-ve-ozgurluklere-erisim-raporu-yayimlandi/>

34 Kösesoy, B. C., & Oğuzöncül, A. F. (2020). Çocuk işçiliği üzerine bir değerlendirme: Elazığ Mesleki Eğitim Merkezi örneği. *ESTÜ-DAM Halk Sağlığı Dergisi*, 5(1), 96-103. <https://doi.org/10.35232/estudamhsd.632205>

35 Doğan, M., Gün, İ. & Şenol, V. (2018). Mesleki Eğitim Merkezi öğrencilerinde iş kazası sıklığı ve etkileyen etmenler. *Sağlık Bilimleri Dergisi*, 27(1), 22-28. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/298886/mesleki-egitim-merkezi-ogrencilerinde-is-kazasi-sikligi-ve-etkileyen-etmenler>

36 Sağol, B. (2024, 25 Ocak). MESEM'de tatil yok. BirGün. <https://www.birgun.net/haber/mesemde-tatil-yok-501074>

37 T24. (2026, 2 Mayıs). 1 Mayıs'ta çocuk işçi cinayeti: MESEM'li Mahir, elektrik akımına kapılarak hayatını kaybetti! <https://t24.com.tr/gundem/1-mayista-cocuk-isci-skandali-mesemli-mahir-elektrik-akimina-kapilarak-hayatini-kaybetti.1318701>

38 Çağlayan, Ç., Hamzaoğlu, O., Yavuz, C.I., Yüksel, S. (2010). Working Conditions and Health Status of Child Workers: Cross-sectional Study of the Students at an Apprenticeship School in Kocaeli. *Pediatrics International*, 52, 6-12. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19419531/>

39 MEB MTEGM. (2024). *İşletmelerde mesleki eğitim / tamamlayıcı eğitim / staj sözleşmesi*. <https://meslegimhayatim.meb.gov.tr/assets/files/isletme-staj-sozlesmesi.pdf>

40 Kalkınma Atölyesi (2022). Hizmet sektöründe çocuk işçiliği (Ankara, Antalya, İstanbul, İzmir) Hızlı Değerlendirme Araştırma Raporu. *Kalkınma Atölyesi, Ankara*. <https://humanistburo.org/dosyalar/humdosya/Hizmet-Sektorunde-Cocuk-Isciligi-Hizli-Degerlendirme.pdf>

41 Taşkın, P., & Ernas, S. (2025). MESEM Modelinin Çelişkileri: Çocuk Hakları, Eğitim Hakkı ve Politika Açmazları. *Eleştirel Pedagoji Dergisi*, 78. <https://elestirelpedagoji.org/wp-content/uploads/2025/10/12.mesem-modelinin-celiskileri.pdf>

42 Durna, E., & Mermer, S. (2024). Okul Yöneticilerinin Mesleki Eğitim Merkezi (MESEM) Hakkındaki Görüşleri (Sivas İli Örneği). *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(2), 806-825. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aibuefd/article/1350638>

43 Evrensel. (2024, 22 Şubat). MESEM'de tacize uğrayan öğrenciye skandal cevap: Alışın, iş hayatınızda sık karşılaşacaksınız. <https://www.evrensel.net/haber/511377/mesemde-tacize-ugrayan-ogrenciye-skandal-cevap-alisin-is-hayatınızda-sik-karsilasacaksiniz>

44 Sol. (2026, 27 Şubat). MESEM karanlığı: İşyerinde tacize uğramıştı, çocuğa yapılanları örtbas etmeye çalıştılar. <https://haber.sol.org.tr/haber/mesem-karanligi-isyerinde-tacize-ugramisti-cocuga-yapilanlari-ortbas-etmeye-calistilar-406920>

45 Bianet. (2026, 9 Şubat). Meclis'te stajyer çocuklara taciz iddiası: Dört erkek hakkında tahliye kararına itiraz. <https://bianet.org/haber/meclis-te-stajyer-cocuklara-taciz-iddiasi-dort-erkek-hakkinda-tahliye-kararina-itiraz-316511>

46 Eğitim Reformu Girişimi. (t.y.). Hayatı öğreten değil yaşatan okul. <https://egitimreformugirisimi.org/hayati-ogreten-degil-yasatan-okul/>

47 İSİG Meclisi. (2024, 26 Ocak). Kadosan'daki MESEM'li 'çocuk işçiler' anlatıyor: Burada eli kolu yaralı olmayan birini bulamazsın. <https://www.isigmeclisi.org/20969-kadosan-daki-mesem-li-cocuk-isciler-anlatiyor-burada-eli-kolu-yarali-olm>

48 Lüleburgaz Mesleki Eğitim Merkezi. (2025). 1 Ocak 2025 tarihinden itibaren bir işçinin çalıştırıldığı işyerlerinde de işverenler, İSG uzmanından ve işyeri hekiminden hizmet almak zorundadır. https://luleburgazmesem.meb.k12.tr/icerikler/1ocak2025tarihindenitibarenbiriscinincalistirildigiisyerlerindedeisverenlerisguzmanindanveisyerihekimindenhizmetalmakzorundadir_15902493.html

49 Pehlivan, F. (2025). Sağlıklı ve güvenli okul yapıları. Nasıl bir eğitim? Nasıl bir okul? Sempozyumu. Eğitim-İş. 13-14 Aralık. Ankara. <https://www.egitimis.org.tr/assets/files/haber/6937fe65a5265176527728585.pdf>

50 Güngör, D. (2024, 16 Ocak). MESEM, onun da hayatını kararttı. BirGün. <https://www.birgun.net/haber/mesem-onun-da-hayati-ni-karartti-498655>

51 Güngör, D. (2024, 4 Şubat). *Eğitim değil, ölüm merkezi*. BirGün. <https://www.birgun.net/haber/egitim-degil-olum-merkezi-503815>

52 MEB SGB. (2026). E-32661919-610-173 sayılı yazılı soru önergesi cevabı. 14 Nisan 2026. <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y4/T7/WebOnergeMetni/a8c44c60-c0a9-470c-987e-1a15cc755765.pdf>

53 Sözcü. (2024, 20 Eylül). *MESEM yüzünden bir önceki eğitim döneminde 9 çocuk işçi öldü*. <https://www.sozcu.com.tr/mesem-yuzunden-bir-onceki-egitim-doneminde-9-cocuk-iscio-ldu-p85525>

54 BirGün. (2025, 6 Eylül). *Kardemir'de iş cinayeti: 17 yaşındaki 'stajyer' öğrenci hayatını kaybetti!* <https://www.birgun.net/haber/kardemir-de-is-cinayeti-17-yasindaki-stajyer-ogrenci-hayatini-kaybetti-651397>

55 MEB SGB. (2024). Z-99074258-610-38 sayılı yazılı soru önergesi cevabı. 11 Mart 2024. <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y2/T7/WebOnergeMetni/55534b03-01c8-4854-b5be-eacfc4809339.pdf>

56 MEB. (2025). *Bakan Tekin, Mardin'de ziyaretlerde bulundu*. 21 Kasım 2025. <https://www.meb.gov.tr/bakan-tekin-mardinde-ziyaretlerde-bulundu/haber/39012/tr>

57 Demirkol, M., Ceylan, E., Özdemir, T.Y., & Doğan, A. (2024). Vocational Education Centers from a Holistic Perspective. *Ankara University Journal of Faculty of Educational, Online First*, 1-51. <https://doi.org/10.30964/auebfd.1474193>

58 Durğun, S., Tayfun, A., Silik, C. E. (2024). MESEM'e kayıtlı turizm öğrencilerinin iş yükü ile tükenmişlik düzeyi arasındaki ilişki ve iş-serbest zaman ve iş-okul çatışmasının aracılık rolü ve sektöre yönelik tutum. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 11(4), 3188-3212. <https://jotags.net/index.php/jotags/article/view/2000>

59 MEB SGB. (2025). E-32661919-610-126 sayılı yazılı soru önergesi cevabı. 27 Kasım 2025. <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y4/T7/WebOnergeMetni/b59d0cbb-e8a0-4eff-bf-2f-7238cbc593ae.pdf>

60 CEDEFOP. (t. y.). Cedefop European database on apprenticeship schemes (reference year: 2023). <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/apprenticeship-schemes/scheme-fiches-compari-son?search=&year=6294> adresinden erişilmiştir.

61 MEB SGB (2025). E-32661919-610-61 sayılı yazılı soru önergesi cevabı. 12 Haziran 2025. <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y3/T7/WebOnergeMetni/a38acdd2-792b-4b59-8ff0-750ad330efaf.pdf> adresinden erişildi.

62 Mamur Işıklı, Y., Canbulut, T., Budak, C. (2025). Türkiye’de Çıraklık Eğitimi Üzerine Eleştirel Kamu Politikası Analizi: Almanya ve Norveç Karşılaştırmasıyla Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Publicus*, (4). 156-211. <https://publicus.kamuyonetimi.org.tr/index.php/journal/article/view/101/75>

63 MEB. (2025). *Bakan Tekin: Mesleki ve teknik eğitimi güçlendirmeye devam edeceğiz*. 19 Mart 2025. <https://www.meb.gov.tr/bakan-tekin-mesleki-ve-teknik-egitimi-guclendirmeye-devam-edecegiz/haber/36660/tr>

64 Mesleğim Hayatım. (t. y.). *Mesleki Eğitim Merkezleri*. <https://meslegimhayatim.meb.gov.tr/egitim/mesleki-egitim>

65 Yıldırım, K. (2026, 22 Şubat). *Mesleki eğitimin politik ekonomisi: Sermayeye 80 milyar TL’lik kaynak transferi*. İSİG Meclisi. <https://www.isigmeclisi.org/21573-mesleki-egitimin-politik-ekonomisi-sermayeye-80-milyar-tl-lik-kaynak-transfe>

66 Aydoğanoğlu, E. (2026, 26 Şubat). *İşsizlik Fonu yağması*. Evrensel. <https://www.evrensel.net/yazi/98771/issizlik-fonu-yagmasi>

67 Sayıştay Başkanlığı. (2024). Millî Eğitim Bakanlığı 2023 Yılı Sayıştay Denetim Raporu. <https://www.sayistay.gov.tr/reports/download/1aYBqNRQew-milli-egitim-bakanligi>

68 TBMM. (2024). 3710 sayılı soru önergesi. 16 Şubat 2024. <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y2/T7/WebOnergeMetni/c01debe3-bb85-48b0-be6f-f3dc0e8c93be.pdf>

69 TBMM. (2026). 17600 sayılı soru önergesi. 5 Mart 2026. <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y4/T7/WebOnergeMetni/958f5fe0-e2bc-49b3-9792-4cc30d5cf43f.pdf>

70 BirGün. (2025, 20 Eylül). *Kocaeli'nde 77 milyon liralık MESEM usulsüzlük davası başladı.* <https://www.birgun.net/haber/kocaelinde-77-milyon-liralik-mesem-usulsuzluk-davasi-basladi-655103>

71 MEB SGB. (2026). E-32661919-610-178 sayılı yazılı soru önergesi cevabı. 14 Mart 2026. <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y4/T7/WebOnergeMetni/7d2e44d9-f079-495c-9fbe-806feb707d7.pdf>

72 MEB SGB. (2024). E-32661919-610-50 sayılı yazılı soru önergesi cevabı. 25 Mart 2024. <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y2/T7/WebOnergeMetni/1eb6dcac-6477-47bd-971c-5e40eed7c402.pdf>

73 MEB. (2025). Bakan Tekin, "Türkiye Yüzyılı Mesleki ve Teknik Eğitim Zirvesi"ne katıldı. <https://meb.gov.tr/bakan-tekini-turkiye-yuzyili-mesleki-ve-teknik-egitim-zirvesine-katildi-haber/39146/tr>

74 İstanbul Avcılar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü. (2025). 9. Sınıfta Sınıf Tekrarına Kalan Öğrencilerle MESEM'de 10. Sınıfa Devam Fırsatı. 28 Temmuz 2025. <https://avcilar.meb.gov.tr/www/9-sinifta-sinif-tekrarina-kalan-ogrencilerle-mesem-039de-10-sinifa-devam-firsati/icerik/2079>

75 Mesleğim Hayatım. (t. y.). https://meslegimhayatim.meb.gov.tr/photos/2022/02/02/mesleki-egitim-afis_61fa2309bdcea.pdf

76 Habertürk. (2021, 11 Ekim). *Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan mesleki eğitimde iki müjde.* <https://www.haberturk.com/son-daki-ka-cumhurbaskani-erdogan-dan-mesleki-egitimde-iki-mujde-3217892>

77 UNICEF Türkiye. (t. y.). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme.* <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>

78 İstanbul Barosu Çocuk Hakları Merkezi. (2026). *Çocuk işçiliği ve MESEM 23 Nisan özel yayını.* <https://www.istanbulbarosu.org.tr/haber/istanbul-barosu-cocuk-haklari-merkezi-23-nisan-ozel-yayini-2>

79 Avrupa Birliği Komisyonu. (2022). 2022 Türkiye raporu. https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2022_turkiye_report_tr_27.11.2022_22.05.pdf

80 OECD. (2023). *The design of upper secondary education across OECD countries: Managing choice, coherence and specialisation*. Paris: OECD Publishing. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/04/the-design-of-upper-secondary-education-across-oecd-countries_af9a-439a/158101f0-en.pdf

81 Bourdieu, P., & Passeron, J. C. (1990). *Reproduction in education, society and culture*. Sage Publications.

82 Au, W. (2022). *Unequal by design: High-stakes testing and the standardization of inequality*. Routledge.

83 Alothman, E. (2025). Do vocational education policy and high school placements reproduce social inequality in Turkey? *Turkish Studies*, 26(5), 927-951. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14683849.2024.2442651>

84 Çelik, Ç. (2025). Temporally displaced and dispossessed: the 'failure' of vocational students under global capitalism and neo-liberal meritocracy. *Journal of Vocational Education & Training*. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13636820.2025.2521611>

85 Finnigan, K. S., Jellison Holme, J., Jenkins, D. A. & Swain, W. A. (2025). Learning Across Boundaries: Connecting Education Policy and Social Policy Research to Advance Equity. L. Cohen-Vogel, J. Scott ve P. Youngs (Ed.), *American Educational Research Association Handbook of Education Policy Research* (2. baskı) içinde. Washington DC: American Educational Research Association. https://www.researchgate.net/publication/394732221_Learning_Across_Boundaries_Connecting_Education_Policy_and_Social_Policy_Research_to_Advance_Equity

